

Kriza istraživačkog novinarstva

Pavlica, Valentina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:605397>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Valentina Pavlica

**KRIZA ISTRAŽIVAČKOG
NOVINARSTVA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, rujan 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA KOMUNIKOLOGIJU

DIPLOMSKI RAD

**KRIZA ISTRAŽIVAČKOG
NOVINARSTVA**

Studentica: Valentina Pavlica
Mentorica: doc. dr. sc. Jelena Jurišić

Zagreb, rujan 2020.

SAŽETAK

Novinari se tijekom svoje karijere obično opredjeljuju za različita područja interesa, poput politike, crne kronike, sporta, šoubiznisa, kulture, politike... Neki odabiru istraživačko novinarstvo koje se po mnogočemu razlikuje od svih drugih oblika novinarstva, ponajprije po dugotrajnosti rada na pojedinoj temi. Istraživačko se novinarstvo bavi svim onim temama i pričama za koje netko želi da ostanu skrivene i neispričane. Jednostavnije rečeno, u fokusu istraživačkog novinarstva najčešće su ilegalne i nemoralne radnje, a posebno se istražuju nepravilnosti u radu državnih institucija. Riječ je o zahtjevnoj grani novinarske profesije koja od novinara zahtjeva znanje i iskustvo. Vrlo su često istraživački novinari na meti napada, a ne nedostaje niti primjera pokušaja cenzuriranja novinara i medija. Valja naglasiti i činjenicu da Hrvatska medijska scena ne vrvi istraživačkim novinarima. Zbog sveg toga se nameće pretpostavka da se istraživačko novinarstvo, posebice u Hrvatskoj, našlo u krizi. Cilj je ovog rada istražiti je li to zaista točno te kakvo je mišljenje istaknutih hrvatskih istraživačkih novinara o stanju u profesiji. Istraživanje je provedeno na namjernom uzorku koji čini sedam domaćih istraživačkih novinara, a korištena je kvalitativna metoda dubinski intervjua. Intervju je proveden pomoću unaprijed pripremljenog vodiča s pitanjima za ispitanike koji su pisanim putem odgovorili na pitanja postavljena u vodiču te su svi odgovori ispitanika u radu prezentirani anonimno. Istraživanje je pokazalo da se istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj zaista nalazi u krizi, a kao jedan od najčešće navedenih uzroka tomu naveden je nedostatak novčanih resursa za financiranje rada i slaba zaštita istraživačkih novinara od mogućih napada na njih.

KLJUČNE RIJEČI: *novinarstvo, istraživačko novinarstvo, istraživački novinar, cenzura, kriza*

ABSTRACT

When opting for different areas of interest in journalism, such as politics, sports, showbusiness, culture, politics etc., some journalists choose investigative journalism which differs in many ways from all other forms of journalism, primarily in the length of work on a particular topic. Investigative journalism deals with all those topics and stories which someone wants to remain hidden and untold. Simply put, the focus of investigative journalism is most often illegal and immoral actions and irregularities. The work of state institutions is especially investigated by investigative journalists. It is a demanding branch of the journalistic profession which requires knowledge and experience. Very often, investigative journalists are the target of attacks and work under the pressure of censorship. It is important to emphasize that the Croatian media scene is not filled with investigative journalists. Due to all this, it is assumed that investigative journalism, especially in Croatia, is in crisis. The aim of this paper is to investigate whether that statement is really true and what is the opinion of prominent Croatian investigative journalists on the situation in the profession.

The research was conducted on a purposive sample consisting of seven Croatian investigative journalists. The method chosen to carry out the research was in-depth interview was used. The interview was conducted using a pre-prepared guide with questions for examinees who answered in writing. All answers in the paper were presented anonymously.

The research showed that investigative journalism in Croatia in fact is in crisis and one of the most common reasons for this is the lack of financial resources to finance the work of investigative journalism and their poor protection.

KEY WORDS: *journalism, investigative journalism, investigative journalist, censorship, crisis*

SADRŽAJ

1. UVOD	5
1.1. Predmet istraživanja.....	5
1.2. Ciljevi istraživanja.....	6
1.3. Metoda istraživanja i istraživačka pitanja.....	7
1.4. Pregled literature.....	7
1.5. Struktura rada.....	8
2. DEFINIRANJE I RAZVOJ ISTRAŽIVAČKOG NOVINARSTVA	9
2.1. Pojam istraživačko novinarstvo.....	9
2.1.1. Istraživačko novinarstvo u Kini.....	12
2.1.2. Povijest istraživačkog novinarstva u SAD-u.....	14
2.1.3. Povijest istraživačkog novinarstva u Europi.....	19
2.2. Istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj.....	23
2.2.1. Teme atraktivne istraživačkom novinaru u Hrvatskoj.....	26
3. ISTRAŽIVANJE KRIZE ISTRAŽIVAČKOG NOVINARSTVA	32
3.1. Metoda i istraživačka pitanja.....	32
3.2. Interpretacija rezultata istraživanja.....	33
3.3. Rasprava.....	53
4. ZAKLJUČAK	56
5. POPIS LITERATURE	60
6. PRILOZI	64
6.1. Vodič za dubinski intervju.....	64
6.2. Popis tablica.....	66

1. UVOD

Istraživačko je novinarstvo vrsta novinarstva koja dublje istražuje konkretnu temu i činjenice o toj temi nepoznate od ranije, a koje institucije ili pojedinci žele prikriti. Posljedice istraživačkog novinarstva mogu biti dalekosežne, a ono se najčešće bavi povredama ljudskih prava te većinom nezakonitim i/ili nemoralnim radnjama. Za to se područje novinarstva obično opredjeljuju iskusni novinari koji poznaju metode pomoću kojih se dolazi do informacija te imaju vlastitu mrežu kontakata. Istraživački novinar mora dobro poznavati temu koju istražuje i biti upoznat s funkcioniranjem vlasti kako bi mogao prepoznati kada se radi nešto protivno zakonu.

1.1. Predmet istraživanja

Često su istraživački novinari mete fizičkih i verbalnih napada i prijetnji, poput Dušana Miljuša koji je bejzbolskom palicom pretučen ispred svog doma u Karlovcu. Nažalost, to nije jedini takav slučaj kojim se šalje poruka ne samo napadnutom novinaru, već i njegovim kolegama da je riječ o opasnom poslu. Nerijetko se u medijima pojavljuju i vijesti o njihovim ubojstvima, a važno je napomenuti i da se istraživački novinari često suočavaju s cenzurom i autocenzurom. Upravo ta kriza istraživačkog novinarstva, u koje ono sve dublje upada uslijed snažnih pokušaja cenzuriranja i sve češćeg nasilja prema novinarima koji su odgovorili na poziv da izvijeste javnost o onim temama za koje pojedinci ne žele da dospiju u javnost, bit će u fokusu ovog rada. Uvijek će biti istina da ova vrsta novinarstva može biti opasna, posebno u usporedbi s pisanjem stupaca o svakodnevnim temama ili recikliranjem raznih priopćenja, dok potraga za istinom može naštetiti ljudima, ponekad i na nepredvidive načine. Stoga, naglasak u radu se stavlja na istraživačke novinare, posebno one koji mogućim poslodavcima možda predstavljaju potencijalni rizik u strahu od mogućih napada kako na samog novinara, tako i na medij u kojem je on zaposlen. Kada se govori o nasilju prema novinarima uopće, a posebice istraživačkim, valja razmišljati i o načinima na koje ih institucije poput policije i/ili pravosuđa štite. Ovaj će rad, stoga, obuhvatiti i problematiku zaštite novinara te pitanje osjećaja da ih država štiti dok savjesno obavljaju svoj posao. Općenito, novinarstvo kao profesija, posebice u Hrvatskoj, ne vrvi istraživačkim novinarima. Jedan od važnih problema je taj nedostatak

istraživačkih novinara, što će biti obuhvaćenom radom. Postavlja se pitanje krije li se iza manjka istraživačkih novinara „samo“ strah od nasilja i pritiska na istraživačko novinarstvo ili u ulogu u tome igraju i drugi faktori. Poznato je da suvremeni novinari imaju sve veći broj odgovornosti i obaveza, a sve je glasnije i pitanje je li riječ o kroničnom nedostatku novinara u redakcijama, zbog čega „svi moraju raditi sve“, ili suvremeno novinarstvo donosi obveze koje su neizbježne za svakog novinara.

Fokus istraživanja ovog rada stavljen je na aktualnu situaciju istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj. Preciznije, istražuje se je li ono u Hrvatskoj ugroženo i ako jest, koji su uzroci tome te kako to poboljšati. Kao što je već navedeno, medijska scena u zemlji nije prepuna istraživačkih novinarima, a u središtu istraživanja provedenog dubinskim intervjuom upravo su istaknuti hrvatski istraživački novinari.

1.2. Ciljevi istraživanja

Ovaj će obuhvatiti ukupno osam ciljeva:

1. Dati pregled razvoja istraživačkog novinarstva kroz povijest u pojedinim dijelovima svijeta,
2. Prikazati na primjerima rizike i opasnosti koje sa sobom nosi posao istraživačkog novinara,
3. Istražiti kako se istraživačko promijenilo u odnosu na period prije pet ili više godina,
4. Istražiti koji su najveći izazovi istraživačkih novinara u Hrvatskoj,
5. Istražiti razloge sve težeg zapošljavanja već postojećih istraživačkih novinara,
6. Istražiti osjećaju li se novinari u Hrvatskoj zaštićenima,
7. Istražiti jesu li obveze u suvremenim novinarskim redakcijama povezane s krizom istraživačkog novinarstva,
8. Prognozirati budućnost istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj imajući u vidu aktualna događanja u tom području novinarstva.

1.3. Znanstveno-istraživačka metoda i istraživačka pitanja

Metoda istraživanja koja će se koristiti u ovome radu je kvalitativni intervju koji planira i provodi intervjuer s ciljem prikupljanja informacija važnih za istraživački problem (Patton, 1987). U korištenju ove metode istraživač na umu treba imati znanstvene zadaće opisivanja, predviđanja i objašnjavanja. Dubinski intervju razlikuje se od svakodnevnog razgovora ponajprije jer je riječ o istraživačkom sredstvu. Za dobre vještine razgovora potrebna je praksa, a istraživač subjekte istraživanja mora navesti da svoja iskustva opišu vlastitim riječima.

Intervju kao kvalitativna metoda znanstvenog istraživanja u ovom radu služi za prikupljanje informacija od istraživačkih novinara na koje se stavlja naglasak u radu. Na taj se način od subjekata doznaju njihovi stavovi o problemima s kojima se suočava istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj, predviđanja za budućnost tog područja novinarstva i prijedlozi kako riješiti goruće probleme novinarstva, poput nasilja nad istraživačkim novinarima, cenzure i slično.

Glavno istraživačko pitanje u ovom radu glasi:

Istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj upada u sve veću krizu uslijed cenzure i čestih napada na novinare.

Osim glavnog pitanja, postavljeno je i nekoliko pomoćnih istraživačkih pitanja.

IP1: Istraživački novinari teško se zapošljavaju jer ih medijske kuće smatraju prevelikim rizicima zbog potencijalnih napada na njih.

IP2: Suvremeni novinari pod pritiska brzine i potrebe da informaciju objave prvi zanemaruju temeljitu provjeru dobivene informacije.

IP3: Istraživački novinari u Hrvatskoj ne osjećaju da ih institucije štite.

1.4. Pregled literature

Definiciju istraživačkog razvoja ponudila je Modrić (2003) u knjizi Inoslava Beškera i Orlande Obad, koja je također poslužila i kao izvor informacija o razvoju istraživačkog novinarstva. Priručnik *Istraživačko novinarstvo* korišten je i kao priprema za pisanje rada kako bi se, između ostalog, stekao bolji uvid u temeljne principe te grane novinarstva, a važan pregled istoga dali su Malović i Ricchiardi (1996). Osim toga, o povijesti i razvoju istraživačkog novinarstva pisali

su De Burgh (2000), Vilović (2003) te Leigh (2019). O istraživačkom novinarstvu na području Europe najviše informacija dali su autori Williams (2005), Hallin i Mancini (2004), a posebno je aktualno istraživanje autorice Selve (2020) o pritiscima na europske istraživačke novinare. Najvažnije podatke o situaciji na području Kine u svom radu dali su Tong i Sparks (2009), a kada je riječ o Hrvatskoj ističu se radovi autora Kanižaja i Skoke (2010) te autorice Vilović.

1.5. Struktura rada

Nakon uvodnog djela u kojemu su pojašnjeni predmet rada, ciljevi te znanstveno-istraživačka metoda, u drugom poglavlju, kojemu je naslov „Teorijski okvir“, iznesena je definicija istraživačkog novinarstva, zadaća istraživačkog novinara te je pojašnjeno čime se točno on u svome radu bavi. Poglavlje nastavlja s pregledom razvoja istraživačkog novinarstva u određenim dijelovima svijeta – Kini, Sjedinjenim Američkim Državama i Europi. Posljednji dio poglavlja posvećen je istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj. Taj dio, osim početaka te grane novinarstva u zemlji, djelomično je posvećen i temama koje su najčešće u fokusu istraživačkih novinara u Hrvatskoj.

U sljedećem se poglavlju iznose rezultati istraživanja provedenog među hrvatskim istraživačkim novinarima te analiza tih rezultata. Nakon toga u radu slijedi rasprava te zaključak temeljen na rezultatima provedenog istraživanja te popis korištene literature i prilozi.

2. DEFINIRANJE I RAZVOJ ISTRAŽIVAČKOG NOVINARSTVA

Istraživačko se novinarstvo bavi istraživanjem konkretne teme i činjenica o toj temi koje su dosad bile nepoznate javnosti, a koje institucije ili pojedinci žele prikriti. Posljedice ove vrste novinarstva mogu biti dalekosežne. Često se istraživačko novinarstvo bavi temama koje se tiču povreda ljudskih prava te većinom nezakonitim i/ili nemoralnim radnjama, a za to se područje novinarstva najčešće opredjeljuju iskusni novinari koji poznaju metode pomoću kojih se dolazi do informacija te imaju vlastitu mrežu kontakata. Važno je da istraživački novinar dobro poznaje temu koju istražuje i upoznat je s funkcioniranjem vlasti kako bi mogao prepoznati kada se radi nešto protivno zakonu, a obično ga interesiraju teme iz politike, biznisa, crkve, mafije, javnog sektora (Modrić, 2004: 10).

Inače, tradicionalna povijest novinarstva počela je vrlo rano, čak 500 godina prije Krista, piše autor Hugo de Burgh u svojoj knjizi *Investigative journalism: Context and practice* (2000: 33). On podsjeća da su već Egipćani počeli s pisanjem vijesti pišući hijeroglifne na papirusu, a za vladavine Cezara Rimski je republika objavila *Actu Diurniu* u kojoj su objavljivali dnevne događaje u forumu.

2.1. Pojam istraživačkog novinarstva

Gordana Vilović (2003: 965) navodi da je svaka vrsta novinarstva ustvari istraživačko novinarstvo jer je i za, primjerice, objavu novinarskog članka o cijenama nekog proizvoda na policama trgovina potrebna određena istraga. Vilović u svom radu *Istraživačko novinarstvo, tabloidizacija i etika* ističe da pojedine redakcije diljem svijeta zapošljavaju novinare koji se bave samo istraživačkim novinarstvom. „U takvim organizacijama novinari su oslobođeni od svojih dnevnih radnih zadataka i posvećeni su isključivo jednom slučaju“, piše autorica.

Istraživačko se novinarstvo, prema Sherri Ricchiardi (1996: 108), smatra „najblistavijim i najzahtjevnijim od svih vrsta novinarstva“, a novinari koji se bave tom vrstom novinarstva su „zvijezde redakcije i najbolje plaćeni u redakciji“. Sanja Modrić (2004: 10) kaže da istraživačko novinarstvo „svojim projektima podupire ono što je pravedno i moralno i što, kao takvo, izaziva identifikaciju,

društvenu katarzu i društvene promjene“, a kao uspješan epilog rada istraživačkog novinara navodi „razobličavanje i osuda nečasnog, sramotnog, sebičnog, koristoljubivog i u bilo kojem smislu nečovječnog djelovanja“. Kako bi slikovito objasnio koliko je težak posao istraživačkog novinara, David Leigh (2019: 5) ga uspoređuje s dječjom igrom lovica u kojoj onaj igrač koji lovi druge ima povež na očima i zatim traži ostale sudionike. Podsjeća na tvrdnju australskog novinara Brucea Pagea koji je rekao kako je istraživačko novinarstvo u igri lovica onaj lovac koji ima povež na očima i britvu u rukama. „Ta grozna slika staromodnih britvica koje režu grla odavno mi je zapela u glavi. Ona dočarava koliko je teško baviti se dobrim istraživačkim novinarstvom i koliko brutalna i omalovažavajuća snaga medija može biti. Napadate druge ljude i često prolijevate krv“, piše Leigh (2019: 5). Autor ističe i drugu, sjajniju stranu medalje koja je vidljiva kada je ovakvo novinarstvo dobro i učinkovito provedeno. Leigh podsjeća da se na zapadu pravo istraživačko novinarstvo smatra glamuroznim, i to u tolikoj mjeri da se takve novinare često prikazuje na filmskim platnima, a nerijetko ih utjelovljuju neke od najpoznatijih filmskih zvijezda poput Roberta Redforda, Dustina Hoffmana, Benedicta Cumberbatcha i drugih.

Kao sinonim za istraživačko novinarstvo Vilović (2003: 965) navodi političku aferu Watergate (1972. – 1974.) koja se dogodila u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) i koja je rezultirala ostavkom tadašnjeg predsjednika Richarda Nixona. Naime, u lipnju 1972. spriječena je provala u glavno sjedište Demokratske stranke u Washingtonu, u bloku zgrada Watergate prema kojoj je afera i dobila ime. Vlastitu istragu provodili su Bob Woodward i Carl Bernstein iz *Washington Posta*, a otkriveno je da je potekla iz kruga Nixonovih suradnika s ciljem postavljanja uređaja za prisluškivanje u sjedište stranke kako bi se otkrili predizborni planovi stranačkih čelnika. Novinar David Leigh u svojoj knjizi *Investigative journalism* (2019: 7) ocijenio je da je afera Watergate utjecala „na čitavu jednu generaciju jer je na mnogo načina bila i ostala istinski klasik istraživačkog novinarstva“. Kada se govori o njoj, treba spomenuti i *Deep Throat* (Duboko Grlo) – pseudonim za izvor koji je Woodwardu otkrio ključne informacije o umiješanosti predsjednika Nixona u ono što je zatim postalo poznato kao afera Watergate (Bernstein, Woodward: 1974). Čak 31 godinu nakon smjene Richarda Nixona, Duboko Grlo je otkrio svoj pravi identitet. Riječ je o Marku Feltu, bivšem pomoćniku direktora Federalnog istražnog ureda (FBI). Tu

su informaciju potvrdili Woodward i Bernstein. Dok se aferu Watergate smatra sinonimom za istraživačko novinarstvo, korijeni tog novinarstva sežu mnogo dublje u povijest. James L. Aucoin (2006: 28) navodi da su *New York Sun* i druge novine ranih početkom 1870. godine razotkrile korupciju u kongresu, a novinar Joseph Pulitzer tada je uspostavio je svoju reputaciju uglednog izdavača u *St. Louis Post-Dispatchu*. Pulitzer je objavljivao grafičke prikaze zlih političara koji vladaju gradom, a u njegovu se listu „izvještavalo o velikoj dobiti i lošoj usluzi monopola kada se radi o plinu i tramvajima, objavljivalo o sumnjivim poslovima s nekretninama, opisivalo prijekave na biralištima, a redovito je posjećivao zaštićene kockarnice i javne kuće“ (Aucoin, 2006: 28).

Izdavači i urednici poput Pulitzera, Georgea Jonesa iz *New York Timesa*, Charlesa Dana iz *New York Suna*, Whitelawa Reida iz *New York Tribunea*, Williama Rockhilla Nelsona iz *Kansas City Stara* i drugi njihove kolege iz medija širom zemlje mijenjali su američko novinarstvo nabolje. Aucoin (2006: 28) tako navodi da se društvena uloga novinarstva promijenila njegovim rastom u masovni medij s moći obrazovanja i uvjeravanja američke javnosti, a vođe tiska prihvatile su društvenu odgovornost koja je uključivala razotkrivanje korupcije, nepravde i zlouporabe moći. Javnost je od medija tražila činjenice, a novinarstvo se „razvijalo u profesiju koja se temelji na društvenim znanostima sa stručnošću za objektivno i nepristrano izvještavanje“ (Aucoin, 2006: 28). Ipak, autor ističe da, iako je nadolazeća era senzacionalizma u tisku možda iskrivila važnost pojedinih vijesti, ona nije bila kontradiktorna novoj ulozi tiska kao pružatelja činjenica. Želja publike za činjenicama i istinom nastavila se do danas, što potvrđuje i to da je diljem svijeta u 21. stoljeću zabilježen veliki porast broja novinara i rast istraživačkog novinarstva, navode David H. Weaver i Lars Willnat (2012: 12b). Oni su u knjizi *The global journalist of the 21st Century* opisali svoja zapažanja o radu novinara temeljena na istraživanju provedenom nad 29.000 novinara iz 31 zemlje diljem svijeta – Australije, Belgije, Brazila, Velike Britanije, Kanade, Čilea, Kine, Kolumbije, Danske, Finske, Francuske, Njemačke, Hong Konga, Mađarske, Indonezije, Izraela, Japana, Južne Koreje, Malazije, Nizozemske, Novog Zelanda, Poljske, Rusije, Singapura, Slovenije, Španjolske, Švedske, Švicarske, Tajvana, Ujedinjenih Arapskih Emirata i Sjedinjenih Američkih Država (SAD). Autori su, uz brojne karakteristike, stavove i ponašanja, za koja kažu da ovise o konkretnoj situaciji, primijetili da je ponekad nejasna granica

između novinarstva i drugih oblika javne komunikacije. Još uvijek postoje sličnosti koje kao da prelaze granice geografije, kulture, jezika, društva, religije, rase i etničke pripadnosti, kao i razlike koje nije lako objasniti. Weaver i Willnat (2012: 544) zaključuju kako i dalje postoje brojne razlike među novinarima iz 31 zemlje i teritorija zastupljenih u njihovu istraživanju te ističu da je potrebna daljnja analiza kako bi se otkrili neki od razloga koji stoje iza uočenih razlika. Autori ipak smatraju da je „većina tih razlika odraz društvenih utjecaja, posebice razlika u kulturnom i političkom sustavu, više nego što je riječ o utjecaju medijskih organizacija, novinarskog obrazovanja i profesionalnih normi“ (2012: 544). Istraživanje Weavera i Willnata upućuje na to da je prosječan novinar najčešće visokoobrazovana te da je tijekom fakultetskog obrazovanja izučavao i druga područja osim novinarstva. U nekim zemljama poput Finske, Rusije, Singapura, Slovenije i Kine podjednak je broj žena i muškaraca koji se bave novinarstvom, a porastao je i broj pripadnika nacionalnih manjina u novinarstvu. Također, zadovoljstvo ovim poslom u većini zemalja obuhvaćenih istraživanjem povezano je s visinom plaće, ali i osjećajem sigurnosti te autonomije na poslu. Na primjer, novinari s područja Kine koji u nekoj mjeri osjećaju politički strah ili anksioznost, možda će biti manje skloni slijediti priču kritičnu prema kineskoj vladi, unatoč tome što vjeruju da u njihovu gradu postoji sloboda medija. (prema: Weaver i Willnat, 2012: 544). U sljedećem će poglavlju biti riječi o ovom novinarstvu u Kini, s obzirom na to da se ona smatra koljevkom praistraživačkog novinarstva.

2.1.1. Istraživačko novinarstvo u Kini

Kako piše Hugo de Burgh (2000: 24), kineska je vlada od vrlo ranih vremena slala istražitelje da izvještavaju o ekonomskim i socijalnim uvjetima i o mišljenju stanovništva. Do početka 15. stoljeća kineski središnji državni službenici već su uspostavili vlastitu evidenciju događaja o kojima su izvještavali pokrajinske i županijske dužnosnicima. Iako 700 godina nakon Kine, i vlade u Europi su pokušale osigurati da informacije o događajima idu njima u korist. Engleski kralj Henrik VIII je tijekom sporova s Rimom i pobunjenicima objavljivao za široku distribuciju svoja izvješća o tim događajima (Andrews, 1859: 23).

Kada je riječ o kineskom modelu novinarstva, valja napomenuti da su u Kini mediji u privatnom vlasništvu zakonom zabranjeni, a sve su medijske kuće pod palicom dvaju paralelnih entiteta: Komunističke stranke Kine (CPC) i kineske vlade (Weaver i Wilnat, 2012: 9). Autori Jingrong Tong i Colin Sparks (2009) tvrde da istraživački novinari u Kini često riskiraju vlastite živote, pa čak i živote, kako bi otkrili istinu, ili barem ono za što vjeruju da je istina (prema Tong, 2011: 14). Autorica Tong o kineskom novinarstvu piše na sljedeći način:

Iako se na Zapadu proširio strah da će ozbiljno novinarstvo izumrijeti, istraživačko novinarstvo i dalje fascinira pojedine kineske novinare i medijske organizacije koji ovu vrstu novinarstva poštuju kao paradigmu dobrog novinarstva (Pan i Chan, 2003). Novinari koji su uspješno odradili istraživački posao cijenjeni su i poštivani kao heroji, osvajajući i slavu i bogatstvo. Novinarske organizacije odvojile su znatna financijska sredstva kako bi podržale istraživačke novinare, osigurale im dobru plaću, posebnu autonomiju i „zvjezdani“ prestiž. San novodiplomiranih novinara da postanu uspješni istraživački novinari (Tong i Sparks, 2009).

Prema Tong (2011: 31), povijest istraživačkog novinarstva u Kini nije duga. Ono je uspon doživjelo početkom 90-ih, a postalo je primjer dobrog novinarstva te je promijenilo odnos novinarstva i politike u Kini. Potreba za ovom vrstom novinarstva, tvrdi Jingrong Tong, došla je zbog zabrinutosti kineske Komunističke stranke izazvane sumnjama javnosti u ekonomsku reformu, što je autorica najjednostavnije objasnila na sljedeći način:

Obični ljudi snažno su trebali pozornost javnosti kako bi ukazali na svoje jadne živote i nepravdu koju su im nanijeli moćnici i bogataši, ali se njihov glas nije mogao čuti jer nisu imali pristup većim društvenim izvorima. Okrenuli se novinarima i medijima, jednako kao što su drevni Kinezi okrenuli intelektualcima tisućama godina ranije. Osim toga, problemi u društvu, nastali kao posljedica ekonomske reforme, zahtijevali su od Partije da se vrati tradiciji samokritičnosti kako bi očuvala vlastiti integritet i legitimitet (Tong, 2011: 48).

Tijekom 90-ih godina praksu istraživačkog novinarstva iniciralo je nekoliko medija u Kini, uključujući CCTV i *Southern Weekend*. Upravo su inovacije koje su ti mediji uvezli u istraživačko novinarstvo ubrzo postale poznate diljem zemlje, a to je potpomoglo razvoju ove vrste novinarstva u Kini (Tong, 2011: 31). Unatoč gore spomenutoj potrebi za istraživačkim novinarstvom u Kini, u 21. stoljeću nastala je kriza u toj vrsti novinarstva. Kineski istraživački novinari do 2003.

godine nisu nailazili na veće poteškoće, no nakon toga počeli su trpjeti snažne pritiske s dviju strana – Komunističke stranke i vlade s jedne strane, a na drugoj strani pritiskali su ih oglašivači koji su doprinijeli padu istraživačkog novinarstva u toj zemlji. Unatoč tome, istraživačko novinarstvo u Kini, prema Tong (2011: 62), nije posrnulo pod pritiscima i kontrolu prepustilo vlastima ili komercijalizaciji, već su mnoge medijske organizacije nastavile s prakticiranjem istraživačkog novinarstva, „ali uz razvoj novih strategija izvještavanja kojima su se prilagodili situaciji“. No, postavlja se pitanje koja je ustvari uloga istraživačkog novinarstva u, konkretno, kineskom društvu. Tong smatra da istraživačko novinarstvo u Kini „ima potencijala pokrenuti reformu društvenog poretka, a često i ojačati aktualno stanje“ i dodaje da ova vrsta novinarstva „ne samo da zadovoljava motive Stranke i medija, već i ostvaruje ideale novinara koji su želju drevnih konfucijskih intelektualaca da spase naciju i narod pomiješali s profesionalnim vrijednostima zapadnjačkog novinarstva“ (2011: 220).

2.1.2. Povijest istraživačkog novinarstva u SAD-u

Kao što je već spomenuto, afera Watergate smatra se sinonimom američkog istraživačkog novinarstva, no postavlja se pitanje kako se u Sjedinjenim Američkim Državama istraživačko novinarstvo razvijalo i prije Watergatea te kako se ta vrsta novinarstva mijenjala s godinama.

Američki istraživački novinari u povijesnom rječniku označeni su riječju *muckracking*. Mark Fedelstein u svom članku *A Muckraking Model: Investigative Reporting Cycles in American History* piše da je riječ *muckracker* u kontekstu novinarstva, napose istraživačkog, u svom govoru 17. ožujka 1906. godine prvi iskoristio tadašnji američki predsjednik Theodore Roosevelt kako bi na neki način ponizio „novu, opasnu vrstu novinara: istraživalačke entuzijaste čija pisanja utječu na mnogobrojnu masu“ (2006: 2). No, iako je Roosevelt prvi koji je pojam *muckracking* pripisao novinarima, taj je izraz prije njegova govora korišten još u 17. stoljeću, točnije 1684. godine u knjizi *Pilgrim's Progress* Johna Bunyana. On je *muckrackere* opisao ovako:

Čovjek s grabljama za gnojivo, čovjek koji nije mogao pogledati nikamo osim prema dolje i s grabljama u rukama; onaj kome je ponuđena nebeska kruna za grablje, ali koji nije mogao niti podići pogled niti cijeliti ponuđenu krunu, već nastavlja grabljati svu prljavštinu s poda (prema: Feldstein, 2006: 3).

Kada je bivši američki predsjednik Roosevelt govorio o *muckrackeru*, opisao ga je kao osobu koja „dosljedno odbija vidjeti išta uzvišeno i fiksira pogled samo na ono što je gnusno i ponižavajuće“ i koja nije „pomoć društvu, niti potiče dobro, već brzo postaje jedna od najmoćnijih sila zla“ (prema Grenier, 1960: 552-558 i Shapiro, 1968: 3-8). Iako su ove predsjednikove riječi bile pejorativne naravi, istraživački su ih novinari rado prihvatili i, tvrdi Feldstein, ponosno nosili etiketu *muckracker* kao oznaku časti (2006: 3).

Iako su se stručnjaci tijekom godina razilazili u definiciji istraživačkog novinarstva (jedni su tvrdili da se ono razlikuje od svih drugih vrsta novinarstva jer istraživanje određene teme oduzima puno više vremena, dok drugi kažu da je svako novinarstvo ustvari istraživačko), srž rada istraživačkog novinara u SAD-u u povijesti je uvijek bila „prikupljanje i uporaba činjenica koje propituju autoritet i suprotstavljaju se zlouporabi moći – političke, vladajuće, korporativne, religiozne – na štetu građana“ (Feldstein, 2016: 3). Neki autori (Protess, et al.) istraživačko novinarstvo u Americi opisuju i ovim riječima:

Ovo „novinarstvo bijesa“ je oblik pripovijedanja koji provjerava granice američke građanske savjesti. [...] Istraživački novinari su reformatori, a ne revolucionari. Oni pokušavaju poboljšati američki sustav ukazujući na njegove nedostatke, umjesto da zagovaraju njegovo svrgavanje. Promatrajući specifične zloupotrebe određenih politika ili programa, istraživački novinar pruža tvorcima politike priliku da poduzmu korektivne radnje bez promjene distribucije moći (1991: 5, 11).

Iako se *muckracking* kao naziv za novinare nije razvio do 20. stoljeća, istraživačko novinarstvo u SAD-u ima dugu povijest. Lincoln Steffens (1931: 357), jedan od najpoznatijih američkih istraživačkih novinara, kazao je svojevremeno da on „nije originalni *muckracker*“.

Začeci istraživačkog novinarstva na američkom tlu vode skroz do 1690. godine, točnije do *Publick Occurrences*, prvih kolonijalističkih novina u SAD-u. Kako tvrdi Mark Feldestein, već u prvom izdanju urednik *Publick Occurrences* Benjamin Harris razotkrio je navodna kršenja ljudskih prava nad ratnim francuskim zatvorenicima, kao i navodni seks skandal u kojem je tadašnji kralj Francuske imao ljubavnu aferu sa suprugom svojeg sina (2006: 4). Novine su

ugašene već četiri dana kasnije. Stanley Nider Katz (1974) podsjeća i na slučaj Johna Petera Zengera koji je 1735. godine optužio tadašnjeg njujorškog kolonijalnog guvernera za korupciju, zbog čega je protiv njega podignuta tužba zbog klevete. Zengerov je odvjetnik u obrani izrekao riječi koje su postale svojevrsni moto svakog istraživačkog novinara u naredna dva i pol stoljeća: „Sloboda razotkrivanja i suprotstavljanja samovoljnoj vlasti [...] govorenjem i pisanjem istine“ (1975: 99).

Istraživačko je novinarstvo svoj vrhunac doživjelo u desetljeću između 1902. i 1912. godine, koje Mark Feldestein (2006: 6) naziva „zlatnim godinama novinarstva u službi javnosti“. To je razdoblje, između ostalog, iznjedrilo neke od najpoznatijih američkih novinara, poput već spomenutog Lincolna Steffensa, koji je razotkrio korumpirane političke mašinerije u više velikih američkih gradova, a sve članke na tu temu koje je pisao za časopis *McClure's* kasnije je objavio i u knjizi *The Shame of the Cities*. Osim njega, u zlatnom dobu se istaknula i Ida Tarbell, koja je u časopisu *McClure's* razotkrila nepravilnosti i mutne poslove u tvrtki *Standard Oil* Johna D. Rockefellera, o čemu je kasnije napisala i knjigu pod naslovom *The History of the Standard Oil Company*. Treće veliko ime nastalo u zlatnom dobu američkog istraživačkog novinarstva je Upton Sinclair koji se tajno zaposlio u postrojenjima za pakiranje mesa u Chicagu, a svoja otkrića o lošim uvjetima rada i iskorištavanju imigranata kao jeftine radne snage objavio je 1906. godine u knjizi *The Jungle*. U fokusu *muckrackera*, odnosno američkih istraživačkih novinara, većinom su bile teme iz područja nepravilnosti unutar korporacija, vladinih afera te društvene nepravde. Feldstein pojašnjava da su *muckrackeri* smatrali kako su sva tri navedena područja interesa međusobno povezana te da su rezultat industrijske revolucije u Americi (2006: 7).

U stoljeću nakon desetljeća vrhunca istraživačkog novinarstva raspravljalo se o novinarskoj, ali i političkoj ostavštini *muckrackera* (Stein, 1979: 9-17). Prve znanstvene interpretacije njihova rada bile su većinom pozitivne jer su se bavili reformama poreza na dohodak SAD-u, zakonima o dječjem radu, čistoj hrani i lijekovima te izborima senatora (Regier, 1932). Drugi su kritičari, iz sredine 20. stoljeća, na *muckrackere* gledali kao na status quo elitu koja želi sačuvati vlastiti društveni položaj od industrijalizacije i etničkih imigranata (Franklin, 1956: 431; Hofstadter, 1955: 186-189; Kolko, 1963). Nešto recentniji povjesničari u svojim su se kritikama smjestili u sredini. Oni, naime, ističu granice istraživačkog

novinarstva hvaleći „otkrivanje druge strane medalje kapitalizma u Americi“ (Miraldi, 2000; Shapiro, 1968). Stručnjaci su ponudili i nekoliko različitih razloga zbog kojih su *muckrackeri* do početka Prvog svjetskog rata praktički izumrli. Prema Hofstadteru (1955: 195-196) i Regieru (1932: 194-214), oni su nestali jer su reforme koje su pokrenuli zaustavile najveće zloupotrebe industrijske revolucije i tako smanjile potrebu za njihovim radom. Nadalje, smatraju kako je jedan od razloga nestanka *muckrackera* u SAD-u i činjenica da pad progresivnog pokreta neizbježno znači i pad istraživačkog novinarstva jer su te dvije stvari neraskidivo povezane. Izbijanjem Prvog svjetskog rata fokus je javnosti bio uperen na inozemstvo, stoga su građani bili popustljiviji prema domaćim autoritetima. Osim toga, među razlozima za nestanak *muckrackera* navodi se i ujedinjenje medijskih kuća koje su eliminirale istraživačke časopise, a pojedini su se istraživački novinari okrenuli užim karijernim putevima ili obiteljima. Spominje se i činjenica da su neodgovorni istraživački novinari udaljili javnost od novinarstva i utjecali na stvaranje lošije slike o profesiji u očima građana (Hofstadter, 1955: 195-96; Regier, 1932: 194-214).

Istraživačko je novinarstvo u Sjedinjenim Američkim Državama ušlo u svojevrsno „mračno doba“ u razdoblju između Prvog svjetskog i Vijetnamskog rata. Neki autori ističu da čak niti ekonomska i politička previranja, koja je zemlji donijela Velika Depresija tijekom 30-ih godina, nisu uspjeli ponovno probuditi agresivno istraživačko novinarstvo (Folkerts i Teeter, 1998: 444). Ipak, do 60-ih godina stigao je novi val *muckrackera* koji su istraživali segregaciju, rat u Vijetnamu, političku korupciju te zluporabu i nepravilnosti unutar poduzeća. Valja istaknuti i da je Zakonom o slobodi informiranja 1966. godine poboljšana klima za novinarsku profesiju, a dodatan vjetar u leđa bilo je i nekoliko presuda Vrhovnog suda u korist novinara (Feldstein, 2006: 8).

Bivši novinar Mark Feldstein piše da su se novine i časopisi u tom periodu uvelike okrenuli „novom novinarstvu“ sa snažnim naglaskom na istraživačku sferu novinarstva, dok su ga brojne televizijske postaje diljem SAD-a „pretvorile u dramatične predstave o moralnosti jer su popularni programi poput emisije *60 Minutes* urodili ogromnim profitom“ (2006: 8). Ipak, primijećene su i razlike između „originalnih“ *muckrackera* i onih koji su sa svojim radom započeli oko 60-ih godina prošlog stoljeća. Tako neki autori ističu da su se „moderni“ *muckrackeri* više bavili vladinim aferama, nego nepravilnostima u radu velikih

tvrtki. Primijećeno je i kako su bili manje pristrani, a njihov poriv za objektivnošću obeshrabriovao je otvorenu povezanost s političkim pokretima ili vođama te se kod njih zamjećuje i manja radikalnost nego kod njihovih prethodnika (Ettema i Glasser, 1998; Miraldi, 2000; Protess et al. 1991; Stein, 1975).

Kada je riječ o budućnosti istraživačkog novinarstva, loše prognoze postavljene su još 2002. godine kada je slobodni novinar Randy Doting izvijestio da su istraživački novinari na konferenciji američke Organizacije istraživačkih novinara i urednika (IRE - *Investigative Reporters and Editors Inc.*) u San Diegu bili skeptični po pitanju budućnosti profesije (Aucoin, 2006: 14). James L. Aucoin piše da su istraživački novinari s početka 20. stoljeća, odnosno *muckrackeri*, „stvorili formulu razotkrivanja koja je uključivala uporabu pripovjedačkih tehnika i pouzdane dokumentacije“. Neki autori tvrde da su njihove priče o korporacijskoj i političkoj pohlepi, s jasno prepoznatljivim žrtvama i zlikovcima, stvorene kako bi potaknule javnost da zahtjeva reforme te da su postale modeli modernog izvještavanja koje jasno prikazuje negativce i nevine žrtve (Ettema i Glasser, 1998). Aucoin smatra da su *muckrackeri* s početka 20. stoljeća začetnici tradicije novinarstva koje propitkuje status quo američkih institucija i koje je postalo „most između reformističkog novinarstva kasnog 19. stoljeća i nepristranog, modernog istraživačkog novinarstva 21. stoljeća“ (2006: 41).

Kada se govori o suvremenom novinarstvu u SAD-u, treba spomenuti odnos medija i aktualnog predsjednika Donalda Trampa koji nerijetko vrši pritiske na medije, a u javnosti se ne libi otvoreno govoriti protiv novinara. Kada je preuzeo predsjedničku funkciju 2017. godine, on je na svojoj prvoj medijskoj konferenciji sat vremena posvetio govoru o „nepoštenim medijima“ (Robinson, 2018: 187). Adrienne Russel (2018: 205) podsjeća kako Trump medije nerijetko naziva „neprijateljem američkog naroda“, a *New York Times* je opisao riječju zlo. Na meti su mu brojni pojedini novinari, a njegova je administracija onemogućila CNN-u, *New York Timesu*, *Politicu*, *BuzzFeedu* i nekim drugim redakcijama da dolaze na predsjednikove medijske konferencije. On *mainstream* medije smatra „lažnim vijestima“. Valja podsjetiti i da je Trump tijekom predizborne kampanje za izbore 2020. godine na CNN-u pokušao objaviti oglas koji je sadržavao riječi *fake news* postavljene na lica novinara iz većine glavnih kabljskih i mrežnih

stanica u državi, uključujući i CNN na kojemu je oglas trebao biti prikazan (Russel, 2018: 205).

Novinar Carl Bernstein svojedobno je rekao da je Trumpov rat s medijima „možda podmukliji i opasniji od Nixonova (bivši predsjednik Richard Nixon, op.a.) napada na novinare“ (*New York Times*, 17. veljače 2017). Ezra Klein, osnivač *Voxa*, smatra da su „stalne, sitne laži, koje je Trumpova administracija tako revno branila, dio veće komunikacijske strategije“ (*Vox*, 2017). On tvrdi da je predsjednikova administracija utjecala na to da se među Trumpovim pristalicama stvori mišljenje kako nikada ne mogu vjerovati ničemu što govore glavni mediji. Klein je objasnio da je „delegiranje institucija koje bi mogle izvijestiti o neugodnim ili štetnim činjenicama o predsjedniku, strategija administracije koja je dala mnoštvo nemogućih obećanja“ (*Vox*, 2017). Dave Karpf (2018: 221) navodi kako postoje „utemeljeni razlozi za stvarnu zabrinutost da će Trumpova administracija potpuno potkopati političko novinarstvo“. Trumpove prijete medijima, koje smatra glavnim negativcima, često upućuju na to da bi predsjednik mogao posegnuti za pravnim strategijama koje bi brojne medije, posebice neovisne, odvele u bankrot (Karpf, 2018: 222).

2.1.3. Istraživačko novinarstvo u Europi

Iako se istraživačko novinarstvo na području Europe razvijalo u ovisnosti o različitim povijesnim i kulturnim okolnostima pojedinih europskih zemalja, mogu se iščitati i poneke međusobne sličnosti u različitim zemljama s tog područja. Kevin Williams (2005a: 7-27) navodi kako temeljna zajednička značajka istraživačkog novinarstva u Europi leži u njegovoj povezanosti s politikom, ali i s korijenima koji se pronalaze u književnosti knjiženosti. Naime, političko i književno podrijetlo novinarstva u Europi utjecalo je na njegov stil koji je sklon pripovijedanju i kombinaciji činjenica i mišljenja. Osim stilom, povezanost s politikom i književnošću jedan je od razloga i zašto se europski novinarski pristup često odlikuje zaštitničkim stavom.

Prema nekim autorima, u Europi se razlikuje više modela novinarstva koji su svi od izuzetne važnosti za razvoj istraživačkog novinarstva na tom području, a može ih se nabrojiti barem četiri. Tako autori Daniel C. Hallin i Paolo Mancini u svojoj knjizi *Usporedba medijskih sustava* (2004: 15-32) navode tri modela, a riječ je liberalnom, demokratsko-korporativnom te polariziranom pluralističkom

modelu novinarstva. Prvi model odnosi se na samo na Ujedinjeno Kraljevstvo i Irsku, odnosno na zemlje kojima su mediji razvili u industrijskom, ali i komercijalnom smislu. Autori navode da se novinarstvo u ovom liberalnom modelu „razvilo u zasebnu profesionalnu zajednicu i društvenu djelatnost s vlastitim sustavom vrijednosti i standardima prakse koji su ukorijenjeni u ideologiju službe javnosti te sa značajnom autonomijom“ (Hallin i Mancini, 2004: 15-32). Drugi model europskog istraživačkog novinarstva, odnosno demokratsko-korporativni model medija, odnosi se na zemlje skandinavskog područja i središnje Europe (Nizozemska, Njemačka, Austrija). Te se zemlje ističu ranim i snažnim razvojem novinarskog profesionalizma, iako su mediji snažno povezani s „organiziranim političkim snagama u zemlji“ (Hallin i Mancini, 2004: 15-32). Prvi sindikati novinara nastali su upravom u tim zemljama, a poznato je da su takve organizacije vrlo snažne. Posljednji model koji ističu dvojica autora jest polarizirani pluralistički koji uključuje zemlje na jugu Europe. U ovom modelu „slab konsenzus o novinarskim standardima i ograničen razvoj profesionalne samoregulacije odražavaju činjenicu da novinarstvo u mediteranskoj regiji u značajnoj mjeri nije autonomna institucija, već vladaju vanjske snage, uglavnom iz svijeta politike i biznisa“ (Hallin i Mancini, 2004: 15-32).

O još jednom modelu u Europi govorio je i Hans J. Kleinsteuber (2009), koji navodi i postkomunistički model novinarstva u kojem se spominje usvajanje zapadnih standarada u medijima i liberalizacija javne televizije, koja je bez obzira na to i dalje djelomično pod utjecajem vlasti, stranih medija ili lokalnih moćnika. Na temelju toga Guia Regina Baggi zaključuje da „ideologija istraživačkog novinarstva ne odgovara u potpunosti europskoj kulturi“ i ističe kako je „konfrontacijski i čuvarski pristup više tipičan za angloameričku tradiciju“ (2011: 33).

Kada je riječ o najranijim začecima istraživačkog novinarstva u Europi, može se reći da je uloga „europskog Benjamina Harrisa“ pripala Williamu Cobbettu (De Burgh, 2000: 30). Naime, njegova mržnja prema korupciji, nepravdi i stavovima koje je zagovarala reformacija bili su okosnica njegova tjednog političkog lista koji je tiskao pod naslovom *Cobbett's Weekly Political Register*. Registar je izlazio u Velikoj Britaniji od 1802. do 1835. godine, a zbog njega je Cobbett zaradio više tužbi. Neko je vrijeme proveo čak i u zatvoru.

Još jedan snažan zamah u svom razvoju europsko istraživačko novinarstvo dobilo je u 19. stoljeću, nakon industrijalizacije tiska, i to zahvaljujući Williamu T. Steadu. On je bio urednik britanskog lista *Pall Mall Gazette* te je pod lažnim identitetom istraživao maloljetnu prostituciju u Velikoj Britaniji, zbog čega je neko vrijeme proveo i u zatvoru, no njegov mu je rad donio i veliku slavu (Baggi, 2014: 37).

Sve do 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća u Europi se istraživačko novinarstvo nije posebno isticalo. Ipak, Daan Van Eijk u svojoj knjizi donosi pregled istraživačkog novinarstva u Europi (2005) te navodi da su u Finskoj, Italiji i Švedskoj istraživački članci povremeno mogli naći i tijekom 50-ih godina. Guia Baggi (2014) ističe da se istraživačko novinarstvo gotovo cijelom Europom najintenzivnije proširilo tijekom 80-ih godina kada se ono najčešće pronalazilo samo u većim medijima, a u mnogim se zemljama ono tada i dalje uglavnom objavljivalo u tjednicima i nacionalnim novinama. Kao primjere navodi Njemačku, Francusku, Veliku Britaniju i Portugal, dok je na području Skandinavije novinarstva bilo samo u nacionalnim novinama. Na sjeveru i zapadu Europe u 80-im godinama su se na javnim radiotelevizijama počeli prenositi tjedni istraživački programi, a valja istaknuti i da su se u Velikoj Britaniji i Švedskoj pojavljivali i na komercijalnoj televiziji. Osim toga, Velika Britanija, Nizozemska i Švedska već su tada imale istraživačke radio formate (prema: Baggi, 2014). Autorica zaključuje da se istraživačko novinarstvo od 1950. do 90-ih godina u Europi proširilo na gotovo sve europske zemlje koje su pripadale spomenutim trima modelima novinarstva Hallina i Mancina, dok je zaobišlo zemlje postkomunističkog modela.

Važna tema koju se ne smije izostaviti kada se govori o istraživačkim novinarima koji djeluju u zemljama na području Europe su sve veći pritisci koji se vrše na njih. Novinare se često cenzurira, a nerijetko i sami provode autocenzuru u trenucima kada moraju procijeniti isplati li se objaviti neku priču i tako riskirati svoju dobrobit. U ponekim slučajevima novinari su i fizički napadnuti, a takvi napadi ponekad završavaju njihovom smrću. Jedan od najsvježijih europskih primjera u kojima je novinar svoj rad platio vlastitom glavom jest brutalno ubojstvo slovačkog novinara Jana Kuciaka i njegove zaručnice 2018. godine. On je istraživao kako je pronevjeran novac koji je Europska unija isplatila kao poticaje, u čemu su sudjelovali poduzetnici bliski

politici. Pod pritiskom masovnih prosvjeda zbog Kuciakove je smrti tadašnji premijer Slovačke Robert Fico podnio je ostavku. Godinu dana ranije ubijena je Daphne Caruana Galizia, istraživačka novinarka s Malte koja je poginula u eksploziji bombe koja je raznijela njen automobil. Novinarka je ubijena dok je istraživala korupciju u državi.

Meera Selva (2020: 8) direktorica programa stipendiranja novinara na Reuters institutu za studij novinarstva (*Reuters Institute for the study of journalism*), u svom posljednjem istraživanju navodi da njihove smrti, ali i drugih ubijenih novinara, nisu slučajne te su se dogodile „u klimi u kojoj novinare napadaju, omalovažavaju i diskreditiraju političari, u kojoj su zarobljeni ili financijski oslabljeni i u kojoj se tužbe koriste za sustavno kočenje i sprječavanje istrage i neovisnog novinarstva“. Ona podsjeća da je upravo bivši slovački premijer Fico 18 mjeseci prije Kuciakove smrti novinarima, koji su ga ispitivali o navodnom kršenju pravila javne nabave tijekom predsjedanja Vijećem Europske unije, rekao da su neki od njih „prljave slovačke prostitutke“ koje ne izvještavaju, nego se bore protiv vlade. Autorica je navela i primjer Miloša Zemana, predsjednika Češke, kojemu također nije nepoznata retorika usmjerena protiv tiska. On je 2017. godine, dok je bio u društvu ruskog predsjednika Vladimira Putina, kazao da bi novinare trebalo likvidirati. Nekoliko mjeseci nakon toga na konferenciju za medije došao je s replikom puške kalašnjikov na kojoj je pisalo „za novinare“. Neumjesne šale zbijao je i netom nakon ubojstva Jamala Khasoggija, novinara Washington Posta ubijenog u ambasadi Saudijske Arabije u Istanbulu, rekavši: „Volim novinare. Zato bih mogao organizirati poseban bal za njih večeras u saudijskoj ambasadi“ (*Prague Business Journal*, 2018).

Selva je s timom s Reutersova Instituta krajem 2019. godine provela istraživanje koje je uključivalo 97 novinara s područja Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Hrvatske, Češke, Estonije, Mađarske, Latvije, Litve, Crne Gore, Sjeverne Makedonije, Poljske, Rumunjske, Srbije, Slovačke i Slovenije. Ono je pokazalo da je 63 % anketiranih novinara odgovorilo da ih je neki političar javno kritizirao zbog nečega što su napisali u okviru svog posla. Od toga ih je 58,1 % reklo je da su kritike iz političkih redova došle u javnim nastupima, a 56,5 % ih je kritizirano na društvenim mrežama (Selva, 2020: 11).

Kao što je spomenuto, u ovome su istraživanju sudjelovali i novinari iz Hrvatske, a niti oni nisu pošteđeni nasilja u ovoj profesiji. U tom kontekstu se ne

smije zaboraviti na ubojstvo Ive Pukanića, novinara i urednika *Nacionala*. Pukanić je smaknut 2008. godine u centru Zagreba kada je u njegovu automobilu eksplodirala bomba, a kao kolateralna žrtva smrtno je stradao i njegov suradnik Niko Franjić (prema: DNEVNIK.hr, 2013.). Zbog Pukanićeva ubojstva šestorica su muškaraca osuđena, ali ne i naručitelj ubojstva. Valja spomenuti i slučaj istraživačkog novinara Željka Peratovića koji je 2015. godine zbog svoga rada pretučen u svom domu u Karlovcu. Više će riječi o istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj biti u idućem dijelu rada.

2.2. Istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj

Nakon što je u radu bilo riječi o povijesti i razvoju istraživačkog novinarstva u određenim dijelovima svijeta, pozornost valja posvetiti onome Hrvatskoj.

Primjetno je da se posljednjih desetljeća novinarstvo u Hrvatskoj uvelike promijenilo. Igor Kanižaj i Božo Skoko (2010: 2) tvrde da se te promjene ne očituju samo povećanjem broja dostupnih medija ili novim kanalima, već prije svega „ozbiljnim strukturnim promjenama unutar profesije, koje su jednim dijelom inicirane procesima unutar novinarskih redakcija te promjenama na tržištu koje imaju izravan utjecaj na medije zbog snažne oslonjenosti na oglašivačku industriju, koja u znatnom dijelu financira medije“, a ističu i promjene u obrazovnom sustavu koji danas ima veći broj studijskih smjerova povezanih s novinarstvom nego što ih je bilo prije 30 godina. Kako se novinarstvo općenito, pa tako i u Hrvatskoj, promijenilo u odnosu na ono „tradicionalno“ objasnili su na sljedeći način:

[...] Od novinara se očekuje da rade više nego prije, da proizvode prilagođeni sadržaj za nekoliko medija (SMS obavijesti, vijesti na mrežnim stranicama, tekst za novine i videoprilog). Vrijeme je postalo ključni čimbenik koji utječe na kvalitetu onoga što se proizvede pa je sve teže zadovoljiti profesionalne i etičke kriterije koji se očekuju od onih koji kao novinari predstavljaju struku i pridonose razvoju društva. Reddern i Witschge (2009) upozoravaju kako su novinari danas izloženi većem broju informacija, većim vremenskim pritiscima, što potiče imitiranje i “posuđivanje sadržaja”: nacionalne mrežne stranice u Velikoj Britaniji često su vrlo slične, s istim citatima, slikama i pričama (Kanižaj i Skoko, 2010: 2).

Ovu tvrdnju podupire i mišljenje Orlande Obad (2004: 12) koja se i sama tijekom svoje novinarske karijere bavila istraživačkim novinarstvom, a ističe da hrvatski

novinari danas malo istražuju nije nedostatak volje ili talenta među novinarima, a kao uzrok tomu navodi organizaciju redakcija. Obad tvrdi (2004: 12) da „mnogi urednici očekuju velika novinarska otkrića u jednom, dva ili najviše tri dana rada“. Iako je to u stvarnosti moguće u onim slučajevima kada novinar praktički dobije gotovu priču na svoj radni stol, autorica ističe da oni dobro znaju kako su takvi slučajevi rijetki te da „informatori ne trče za novinarima po cesti i ne strovaljuju im u naručje strašno važne konspiracije“ (2004: 12). Sličnog je mišljenja i Gordana Vilović koja tvrdi da novinske redakcije često u natjecanju za što većim brojem čitatelja pribjegavaju tzv. pseudoistraživačkom novinarstvu koje zanemaruje standardizirane norme profesije. Preciznije rečeno – ne provjeravaju se informacije, koriste se neimenovani izvori čije se izjave često interpretiraju umjesto da ih se citira, donose se sudovi, a nerijetko se najprije objavi priča, pa tek onda slijedi detaljnija provjera informacija (2003: 12).

Važno je naglasiti i da nisu sve informacije koje novinari dobiju točne, a dio njih je potpuno i beskoristan. Prema iskustvu Orlande Obad, vrlo često novinari dobiju informacije za koje provjerom ubrzo utvrde da je riječ o tračevima, a „rijetko tko donese neki spektakularan dokument, ugovor ili nešto drugo tako čvrsto da se, uz malo rada, odmah može pustiti u novine“ (2004: 12).

Osim nje, u Hrvatskoj su se svojim istraživačkim radom tijekom godina istaknuli i Ivana Petrović, Renata Ivanović, Hrvoje Appelt, Dušan Miljuš, Drago Hedl, Saša Leković, Robert Valdec, Diana Glavina, Željko Peratović, Ilko Ćimić i drugi. Valja spomenuti i pojedine televizijske emisije koje su građanima donosile, ili još uvijek donose, istraživačke teme. Jedna od vjerojatno najpoznatijih takvih emisija bila je „Istraga“ čije je zaštitno lice godinama bio istraživački novinar Robert Valdec, a epizode su se emitirale na *Novoj TV* od 2005. do 2009. godine. Trećina svake epizode bila je posvećena rekonstrukciji nekih od najtežih zločina na području Hrvatske (ubojstva, ratni zločini, silovanja i slično). Također, *Nova TV* već 13 godina jednom tjedno emitira i magazin „Provjereno“ koji istražuje političku i društvenu sferu u Hrvatskoj. Treba spomenuti i dnevni istraživački magazin „Potraga“ koji od 2017. godine prikazuje *RTL* televizija, a kojemu su u najčešće u fokusu teme korupcije i kriminala.

Slovenska novinarka Manca Košir (1995) ističe da je novinarima namijenjena uloga „pasa čuvara“ koji budno prate što rade državni organi, politički, financijski i gospodarski centri moći, ali i utjecajni pojedinci čije djelovanje moraju nadzirati

zbog interesa javnosti. Inoslav Bešker (2004: 41) tako podsjeća da je svojedobno *Vjesnik*, politički dnevni list koji je tiskan u Zagrebu od 1940. do 2012. godine, objavljivao istraživanja novinara o društvenim fenomenima i kriminalu, pri čemu podsjeća na seriju članaka o donacijama Mimare „koja je išla na ruku jednoj političkoj garnituri protiv druge u istoj Partiji“ (2004: 41). Bešker u knjizi „Istraživačko novinarstvo“, koju je uredio s Orlandom Obad, ističe i da su veliku slobodu istraživanja imala studentska glasila, među kojima su se isticali *Studentski list*, koji je izlazio od 1946. do 1998. godine, *Omladinski tjednik*, koji se dva puta tjedno tiskao od 1967. do 1976. godine, te *Polet* koji je izlazio od 1963. do 1966. kao mjesečni časopis mladih za kulturu, umjetnost i društvena pitanja. Bešker zaključuje da se može reći kako je „pojava istraživačkog novinarstva, još i više od kritički usmjerenoga interpretativnog novinarstva, bila lakmus razine osviještenosti o građanskim pravima i njihovu mjestu u javnoj sferi“ (2004: 41).

Inače, kao svojevrsnog „surogata“ članaka istraživačkog novinarstva Vilović (2003: 3) navodi *Slobodni tjednik - ST*. Riječ je o tjedniku koji je počeo izlaziti u travnju 1990. godine i tiskao se oko tri godine. ST je trag u povijesti hrvatskog novinarstva ostavio zbog načina objave informacija, odnosno manipulacija, neistina te fotomontaža. je i na riječi novinara Bojana Muščeta koji je Marinka Božića, glavnog urednika *Slobodnog tjednika*, opisao sljedećim riječima: „Najinovativniji, najekscentričniji, najlukaviji i najneponovljiviji hrvatski novinar nakon Drugog svjetskog rata, u samo pet godina uspio je promijeniti žurnalističko lice Hrvatske“ (Pašić, 2001: 169, prema Vilović, 2003: 3). Vilović ističe da je ST bio tabloidni list koji je „prvi počeo objavljivati određene surogate istraživačkog novinarstva, doduše često dopisujući gotove tekstove kako bi izveo 'jak' naslov, donosio je skandale javnih osoba, kupovao povjerljive dokumente i stenograme“ (Vilović, 2003: 3). Teme koje su obrađivane u ST-u nerijetko su bile intrigantne, ali s bombastičnim i senzacionalističkim naslovima. Naklada pojedinih primjeraka, navodi Vilović, dosegla je i do 60.000 primjeraka.

Kao svojevrsnu prekretnicu istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj Gordana Vilović (2009: 70) ističe Ankicu Lepej, službenicu Zagrebačke banke koja je 1998. godine novinarki Orlandi Obad otkrila da na bankovnom računu obitelji prvog hrvatskog predsjednika dr. Franje Tuđmana postoji pozamašan

neprijavljeni iznos. Lepej je time postala jedna od prvih hrvatskih zviždača¹, a ta je afera postala poznata i kao „hrvatski Watergate“. Inače, Vilović navodi i da je krajem 90-ih godina i početkom 21. stoljeća godina postojala trka u objavljivanju afera političkih elita koje su „bile prepune etičkih prijepora i nerijetko govora mržnje, diskreditirajući pojedince ili pak pripadnike cijeloga naroda, u čemu su posebno prednjačili Globus i Nacional“ (2009: 70). Također, ističe ulogu medija koja je u razotkrivanju korupcijskih afera nezamjenjiva, pri čemu treba razmišljati o etici koja je jedan od najosjetljivijih dijelova novinarske profesije u cijelosti.

2.2.1. Teme atraktivne istraživačkim novinarima u Hrvatskoj

Postavlja se pitanje koje su teme najatraktivnije hrvatskim istraživačkim novinarima. Novinarka Ivana Petrović (2004: 55) navodi da se, kada je riječ o politici, najatraktivnije teme pronalaze u sivoj zoni trodiobe vlasti koja se u Republici Hrvatskoj sastoji od zakonodavnih, izvršnih i sudskih tijela. Ona smatra da istraživački novinari, imajući na umu da su Hrvatsku potresale brojne afere povezane s privatizacijom, zločinačkih udruživanjima, ubojstvima i slično, potencijalnu temu mogu prepoznati i u službenim podacima Državnog odvjetništva Republike Hrvatske, odnosno podacima koji pokazuju koliko je tuženih osoba kažnjeno zatvorskom kaznom, uvjetnom osudom ili pušteno na slobodu. Prema mišljenju autorice (2004: 55), u tom slučaju istraživačkom novinaru nameću sljedeća pitanja:

1. Zašto je pravosudni epilog labav i u suprotnosti sa zbiljskim, životnim stanjem stvari?
2. Je li u Hrvatskoj na djelu korupcija političkog sustava?
3. Uspijevaju li demokratski mehanizmi u Hrvatskoj kontrolirati korupciju?
4. Koja obilježja naše demokracije pridonose korupciji?
5. Koji je stupanj do kojeg država raspoređuje vlast među njezinim službenicima ?
6. Je li na djelu kleptokracija?

¹ Zviždači su osobe koje razotkrivaju tajne podatke ili aktivnosti unutar privatne ili javne organizacije za koje se smatra da su nezakonite ili nemoralne (prema: Vandekerckhove, 2006).

7. Je li u ovim uvjetima uopće moguće stvaranje zdravih konkurentnih političkih sustava i vlasti?

Inače, kada je riječ o novinarskom istraživanju takozvane visoke politike, Helena Puljiz (2004: 60) navodi da tu postoje brojna ograničenja koja sa sobom nose i razne rizike zbog kojih je istraživačko novinarstvo „kao metoda pristupa informacijama kojima operira državni vrh, jedna od najnerazvijenijih funkcija novinarstva u Hrvatskoj“. Oni se ponajprije očituju u težini pronalaska vjerodostojnih izvora, pa sve do grubih političkih manipulacija koje prijete novinarima, ali i cijelim redakcijama. Kao primjer iz prakse koji pokazuje koliko su mediji na hrvatskoj novinarskoj sceni izloženi grubim manipulacijama, Puljiz je izdvojila jednu novinsku redakciju koja je od visokopozicioniranog dužnosnika iz Ureda predsjednika dobila informaciju da je uhićen odbjegli osumnjičenik za ratne zločine. S obzirom na poziciju izvora u sustavu državne vlasti, smatrali su ga vjerodostojnim te su novinari odlučili temeljito provjeriti njegove navode. Potvrdu da je bjegunac uhićen dobili su i od visokopozicioniranih dužnosnika ministarstava unutarnjih poslova i pravosuđa, kao i od tajnih službi. Svi su izvori željeli ostati anonimni, a uredništvo redakcije procijenilo da se priča može objaviti jer su ispunjeni svi uvjeti za njezinu objavu. Samo jedan dan nakon objave teksta ispostavilo se da osumnjičenik nije uhićen, a da je javna objava te informacije, odnosno dezinformacije, poslužila kao dojava kako bi osumnjičeni mogao sigurno pobjeći. Izvori su javno optužili novinare za suradnju s parapolitičkim krugovima bliskima osumnjičeniku. Posljedice ovog slučaja bile su dalekosežne, a uslijedila je selektivna primjena istraživačke metode u sektoru visoke politike. Taj je događaj dokaz da čak niti strogo pridržavanje svih pravila istraživačkog novinarstva nije dovoljna zaštita od manipulacije i zloupotrebe medija (Puljiz, 2004).

Postoje i noviji primjeri pritisaka koji se u Hrvatskoj vrše na istraživačke novinare i redakcije. Tako je u rujnu 2019. godine odvjetnik HDZ-ovca i tadašnjeg šefa Autokluba Siget Damira Škare pokušao zabraniti emitiranje priloga o Škari u emisiji „Provjereno“ na Novoj TV. Riječ je o prilogu u kojem je bivša zaposlenica AK Siget ispričala kako ju je Škaro pokušao silovati, a zatim novcem kupiti njezinu šutnju. On je zbog tih optužbi uhićen netom prije emitiranja priloga, čije je prikazivanje njegova obrana pokušala spriječiti privremenom mjerom zabrane. Takve se zabrane mogu dobiti u onim slučajevima kada bi objava nekog sadržaja

u medijskom prostoru mogla negativno utjecati na istragu i sudski postupak (*Telegram*, 2019). Sud nije zabranio emitiranje priloga o Škari, a njegov je odvjetnik zatim podignuo kaznenu protiv žrtve „zbog odavanja tajne te protiv novinara i urednice emisije *Provjereno* zbog poticanja na odavanje tajne“ (*DNEVNIK.hr*, 2019). Emisija „*Provjereno*“ na udaru cenzure bila je i u rujnu 2020. godine kada je Općinski sud u Varaždinu zabranio prikazivanje priloga o psihijatru kojega su pacijentice optužile za seksualno zlostavljanje (*Jutarnji list*, 2020).

Kao još jedan od velikih problema hrvatskog istraživačkog novinarstva navodi se i istraživanje rada tajnih službi čija prošlost nije raščišćena. Taj problem ističe Željko Peratović, istraživački novinar koji je u ovom radu već spomenut u kontekstu fizičkih napada na istraživačke novinare. On (2004: 66) navodi kako su tajne službe u bivšoj Jugoslaviji imale negativnu ulogu u održavanju tadašnjeg nedemokratskog sustava.

Tajnoj policiji pripisivana su mnoga ubojstva političkih neistomišljenika u emigraciji, i nešto manji broj u zemlji. Tadašnja Služba državne sigurnosti (popularno *Udba*, po poratnom nazivu *Uprava državne bezbjednosti*, *UDB*), igrala je bitnu ulogu i u političkim sudskim procesima protiv disidenata. Za razliku od nekih država bivšega socijalističkog bloka (zemalja bivše Njemačke Demokratske Republike, Poljske, sadašnje Češke, Mađarske), u Hrvatskoj na prijelazu iz socijalizma u građansku demokraciju nije obavljen postupak *lustracije*, odnosno zabrane obavljanja javne dužnosti pripadnicima bivše tajne policije koje se može sumnjivati za zapovijedanje ili činjenje kaznenih djela, odnosno sudjelovanje u njima ili pomaganje pri njima (Peratović, 2004: 66)

Afere tajnih službi često su bile u fokusu glasila tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća kada se, podsjeća Peratović, pisalo o upletenosti u ratne zločine, političkim ubojstvima, krijumčarenju droge te tajnim nadziranjima novinara i oporbenih političara. Kasnije se ispostavilo da su iza brojnih obavještajnih afera o kojima se pisalo od 1990. godine stajali ljudi iz reda obavještajnog sustava koji su željeli diskreditirati svoje oponente. Istraživački su novinari u tome bili samo sredstvo koje je poslužilo za ostvarenje cilja, a objavljivanju povjerljivih dokumenata tajnih službi prilazilo se selektivno. Peratović (2004: 66) nadalje ističe i da se stavom kako se prošlost tajnih službi ne rasvjetljava do kraja i zaziranjem pravosuđa od tih tema obeshrabruje izvore koji bi javno istupili i upozorili na kriminalne radnje, nezakonitosti te nepravilnosti unutar sustava. Takvi su izvori važni za nepristrano i odgovorno istraživačko novinarstvo

temeljeno na činjenicama, a od iznimne je važnosti dobro istražiti svaku dobivenu informaciju, svaki izvor i preispitati ga o eventualnim proturječjima u priči koju je dao.

Inače, informacije o radu hrvatskih tajnih službi službenim se putem danas mogu dobiti od Predsjednika Republike i Vlade, odnosno institucija koje zajednički usmjeruju, koordiniraju i nadziru tajne službe. Tu je i Odbor Hrvatskog sabora za nacionalnu sigurnost i unutarnju politiku koji je zaduženog za parlamentarni nadzor nad tajnim službama, kao i Vijeće za civilni nadzor tajnih službi, građansko tijelo koje je ustrojio Hrvatski sabor (Peratović, 2004: 67).

Vilović (2003: 10) upozorava na činjenicu da istraživački novinari ponekad tjednima, pa čak i mjesecima čekaju odgovore institucija na upite o određenim informacijama, a nerijetko odgovore uopće ne dobiju. Rješenje za situacije u kojima novinar ne može doći do informacija od državnih tijela, koja su mu ih dužna dostaviti, nalazi se u Zakonu o pravu na pristup informacijama. U Vodiču za novinare o pristupu javnim informacijama, objavljenom 2011. godine, stoji da su vlasti dužne zaprimati zahtjeve za informacijom od javnosti i odgovoriti na njih, ili omogućavanjem uvida u originalne dokumente ili slanjem kopija dokumenata i informacija kojima raspolažu javna tijela. Zakon o pravu na pristup informacijama prva je usvojila Švedska 1766. godine. Tek 1951. godine još je jedna država učinila isto, a riječ je o Finskoj, dok je SAD takav zakon donio 1966. godine. Prema Vodiču Legal Leaksa (2011: 34), tijekom 70-ih i 80-ih godina prošlog stoljeća broj zakona osiguravaju pravo građana da dobiju informacije od državnih tijela počeo je rasti. Najviše takvih zakona doneseno je nakon 1989. godine kada je u središnjoj i istočnoj Europi porastao broj civilnih udruga koje počele zagovarati ovo pravo.

Kada novinar, ali i bilo koji drugi građanin neke zemlje, želi iskoristiti svoje zakonsko pravo na pristup određenim informacijama, on ustanovi od koje traži informacije podnosi zahtjev za informacijama u kojemu navodi da u skladu sa Zakonom o pravu na pristup informacijama traži konkretne podatke o nekom području djelovanja institucije kojoj se obraća. Jedan od primjera kada su se novinari obratili sudu kako bi ostvarili to svoje pravo je slučaj novinarku Radija 101 Jelene Berković. Ona je 2005. godine tužila tadašnjeg hrvatskog premijera Ivu Sanadera zbog kršenja prava na pristup informacijama (*Nacional*, 2005). Berković je sudski postupak pokrenula nakon što iz Ureda za odnose s javnošću

Vlade Republike Hrvatske nisu očitovali o njezinu zahtjevu za uvid u izvještaje Vladina Ureda za unutarnji nadzor za 2003. i 2004. godinu. Sud je u korist novinarke presudio 16. lipnja 2005. godine, a u presudi je navedeno da nadležno tijelo javne vlasti nije u zakonom propisanom roku postupilo po zahtjevu za pristup traženim informacijama, kao i da tuženi Sanader, kao čelnik tijela javne vlasti, nije na vrijeme donio odluku po žalbi tužiteljice. Berković je tada kazala da je ta presuda „pokazala da Vlada ne radi transparentno i da Zakon o pravu na pristup informacijama mora omogućiti građanima da doznaju informacije i podatke koji ih zanimaju“ (*Nacional*, 2005).

Da počesto institucije u Hrvatskoj kasne s odgovorima na važna pitanja, posebice kada je riječ o istraživanju kriminala, smatra novinar Ivica Đikić (2004: 69) koji istraživanje kriminala smatra pogodnim „za brzinsko gubljenje žurnalističke vjerodostojnosti“. To potkrepljuje tvrdnjom da je u Hrvatskoj postalo uobičajeno to da je gotovo nemoguće na vrijeme dobiti službenu informaciju o nekom događaju ili osobi koja je povezana s kriminalnim poslovima. Đikić ističe činjenicu da policija uvijek izvijesti javnost o pljački trgovine, krađi automobila ili pak uličnom ubojstvu, a sve su to zločini čiji su motivi nejasni te se medijima nikada ne otkrije tko se krije iza, primjerice, sve većeg broja otmica u nekom gradu ili serije ubojstava ljudi s podebljim policijskim dosjeima. Upravo je to vrsta informacije kakve istraživačke novinare najviše i zanimaju.

Upravo zbog činjenice da se novinari koji istražuju kriminal suočavaju s manjkom informacija, Đikić (2004: 69) objašnjava da istraživački novinari zato stvaraju mrežu vlastitih izvora s obje strane, odnosno u policijsko-pravosudnim krugovima i gangsterskom miljeu. Ovi potonji u manjim zemljama, poput Hrvatske, imaju često i vlastite interese u odnosima s novinarima, a to je da medij objavi onu stranu priče koja baš njima odgovara. Đikić te navode potkrepljuje i vlastitim iskustvom koje ga je naučilo kako „nema tog policajca, državnog tužitelja, istražnog suca i kriminalca koji će novinaru – ispod žita – otkriti neki ekskluzivan podatak, ako u tome ne nalazi vlastiti interes koji je često vrlo prizeman i veoma konkretan“ (2004: 69). To svoje iskustvo ističe kao jedno od najvažnijih znanja koje na umu mora imati novinar koji se želi baviti istraživanjem kriminala – svaki izvor ima vlastite interese koji su sve ozbiljniji što je izvor vjerodostojniji. Valja prepoznati i kakvi su interesi s druge strane,

odnosno kakva je namjera policijskog službenika koji novinaru *off the record* otkriva važne dokaze u istrazi.

Kada se govori o značaju istraživačkog novinarstva na medijskoj sceni u Hrvatskoj, neki autori smatraju da je ono često marginalizirano. Tanja Grmuša (2014: 293) ističe da su istraživački novinari posljednjih godina otvorili teme koje su u Hrvatskoj dugo godina bile prešućivane, a riječ je o korupciji društva, posebice u politici. No, podsjeća i da je negativne posljedice na poslovanje medija ostavila gospodarska kriza te da su pod pritiscima različitih skupina pojedini novinari od istraživača korupcije i sami postali sudionici takvih radnji.

3. ISTRAŽIVANJE KRIZE ISTRAŽIVAČKOG NOVINARSTVA

Nakon što je u radu predstavljena definicija istraživačkog novinarstva prema različitim autorima, ovo će poglavlje biti posvećeno istraživanju stanja tog novinarstva u Hrvatskoj. Istraživanje je obuhvatilo stavove novinara o aktualnom stanju te grane profesije u zemlji, kao i njihove predviđanja o daljnjem razvoju istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj.

3.1. Znanstveno-istraživačka metoda i istraživanja pitanja

Za istraživanje točnosti istraživačkih pitanja postavljenih u ovom radu korištena je metoda dubinskog intervjua. Riječ je o metodi koja pripada skupini kvalitativnih znanstvenih metoda.

Dubinski intervju je metoda koju planira i provodi istraživač, odnosno intervjuer, s ciljem prikupljanja informacija važnih za istraživački problem. Treba napomenuti da se dubinski intervju razlikuje od svakodnevnog razgovora, ponajprije jer je riječ o istraživačkom sredstvu za koje istraživač mora unaprijed pripremiti pitanja, a kasnije analizirati i interpretirati rezultate istraživanja. Za dobre vještine razgovora potrebna je praksa, a istraživač subjekte istraživanja mora navesti da svoja iskustva opišu vlastitim riječima. Inače, Michael Quinn Patton (1987:113) predlaže tri osnovna pristupa intervjuu kao znanstvenoj metodi istraživanja. Prvi je neformalni razgovorni intervju koji nalikuje običnom razgovoru, a tijekom kojega sudionik, zbog opuštene atmosfere, može čak i zaboraviti da je riječ o istraživanju. Drugi pristup dubinskom intervju jest uz korištenje vodiča s pitanjima, a obično se takva vrsta naziva vođeni intervju. U tom slučaju istraživač koristi smjernice kako bi osigurao da tijekom razgovora sa sudionikom pokrije sve teme važne za problem koji se istražuje. Posljednja vrsta dubinskog intervjua, prema Pattonu, jest standardizirani intervju otvorenog tipa za koji istraživač unaprijed priprema pažljivo sročena pitanja na koja sudionici odgovaraju vlastitim riječima. Upravo je takav pristup dubinskom intervjuu korišten u ovom radu. Za organizaciju podataka nakon prikupljanja korišteno je kodiranje u tri koraka. Hsieh i Shanon (2005) navode da su tri koraka za kodiranje podataka pripisivanje kodova, odnosno značaja empirijskoj građi, pridruživanje kodova kategorijama te analiza pridruženih pojmova i kategorija (prema Laklija et al., 2012).

Cilj istraživanja ovog rada jest odrediti je li, prema mišljenju hrvatskih istraživačkih novinara, istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj u krizi te doznati njihove stavove o osjećaju sigurnosti i zaštićenosti u zemlji u okviru profesije kojom se bave. Na temelju te pretpostavke definirano je glavno istraživačko pitanje rada te tri pomoćna pitanja kojima se istražuje točnost tvrdnje da je istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj u krizi.

Glavno istraživačko pitanje glasi: Istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj upada u sve veću krizu uslijed cenzure i čestih napada na novinare. Određena su ukupno tri pomoćna istraživanja pitanja, a prvo od njih odnosi se na pretpostavku da se istraživački novinari u Hrvatskoj teško zapošljavaju jer ih medijske kuće smatraju prevelikim rizicima zbog potencijalnih napada na njih. Osim toga, pretpostavljeno je i da suvremeni novinari u Hrvatskoj često pod pritiskom brzine i potrebe da informaciju objave prvi zanemaruju temeljitu provjeru dobivene informacije. Posljednje istraživačko pitanje bavi se pretpostavkom da istraživački novinari u Hrvatskoj ne osjećaju da ih institucije štite.

3.2. Interpretacija rezultata istraživanja

Kako bi se dubinskim intervjuom prikupili odgovori točno određene skupine ljudi odabran je namjerni uzorak. Uzorak se sastoji od sedam hrvatskih istraživačkih novinara, točnije tri novinarke i četiri novinara koji su, na temelju vlastitog iskustva stečenog radom u ovoj grani novinarstva, dali odgovore na pitanja o trenutnom stanju istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj te vlastito predviđanje budućnosti te grane novinarstva u zemlji. Istraživanje je provedeno u kolovozu 2020. godine. Radi zaštite identiteta sudionika, kojima je ovim radom garantirana anonimnost, u nastavku će biti označeni slovima abecede A, B, C, D, E, F i G. Dubinski intervju vođen je uz pomoć vodiča koji se sastojao od 20 pitanja koja se mogu podijeliti u pet dijelova.

Prvi dio istraživanja obuhvatio je definiciju i specifičnosti istraživačkog novinarstva.

Tablica 1. Definicija istraživačkog novinarstva prema riječima sudionika

Tema	Kategorije	Kodovi
Specifičnosti istraživačkog novinarstva	Definicija istraživačkog novinarstva	<ul style="list-style-type: none"> • otkrivanje skrivenoga • dubinsko istraživanje, terenski rad • najčešće teme: korupcija, kriminal, institucije • istraživanje šireg konteksta teme i pozadine priče • slično poslu policijskog istražitelja • svako novinarstvo je istraživačko
	Važnost istraživačkog novinarstva	<ul style="list-style-type: none"> • javno razotkrivanje onoga što se pokušava prikriti • otkrivanje šireg konteksta događaja • promjene u društvu (smjene političara) • novi uvidi u različite fenomene •
	Motivi za bavljenje istraživačkim novinarstvom	<ul style="list-style-type: none"> • potreba za ispravljanjem nepravdi • razotkrivanje istine • znatiželja
	Razlike suvremenog u odnosu na prijašnje istraživačko novinarstvo	<ul style="list-style-type: none"> • dostupnije informacije • brži tempo rada • neprovjeravanje informacija • fake news • pritisci oglašivača • pojava medija na internetu (portali, podcasti)

(Izvor: Vlastito istraživanje)

Odgovarajući na pitanje o definiciji istraživačkog novinarstva sudionici su ga većinom opisali kao novinarstvo koja dublje ulazi u temu kako bi se otkrila suština teme ili nekog događaja koji se istražuje, a za koje osobe moćne u politici, gospodarstvu i biznisu žele da ostanu skrivene. Sudionik F je objasnio da se, prema njegovu mišljenju, ono javlja u dva oblika: jedan koji je fokusiran na otkrivanje informacija koje netko želi skriti, a drugi na otkrivanje konteksta u kojem se neki događaj odvio.

A: „Definirati ga ne znam, no znam što znači za mene. Donijeti vijest je jedno, donijeti pozadinu, uzroke i posljedice je drugi par rukava. Ući u suštinu priče i ispričati nešto što ne odgovara samo na 5W pitanja, upoznati sudionike na način

da budu u različitim situacijama i mjestima, često šakljivim pa i opasnim okolnostima. Propitkivati i ne odustajati dok ne dobijemo odgovore svih onih koji su povezani s temom/pričom. To bi u kratko bilo istraživačko novinarstvo“.

B: „Istraživačko novinarstvo je novinarstvo koje obrađuje teme puno dublje od izvještavanja vijesti. Dakle teme koje se obrađuju su od javnog interesa, a često kao popratnu nuspojavu nakon otkrivanja svega istraženog u javnosti imaju konkretan rezultat- pokreću trome sustave, ispravljaju nepravdu, pokreću istrage i procesuiranje, stopiraju protuzakonite radnje“.

Sudionik E istraživačko novinarstvo smatra toliko važnim da ga uspoređuje s poslom policijskog istražitelja kojemu je cilj doći do istine kako bi se spriječilo kršenje zakona.

S druge strane, sudionici C i G smatraju da je svako novinarstvo zapravo istraživačko jer je i za najkraću vijest potrebno istražiti točnost informacija. Sudionik G kaže da je i za dobar intervju potrebno dobro se informirati, odnosno istražiti sugovornika i temu razgovora i dodaje da je novinarstvo „po svojoj vokaciji istraživačko“.

Kada se govori o važnosti istraživačkog novinarstva, sudionici navode da je ono bitno za razotkrivanje nepravilnosti u radu državnih institucija, gospodarskih moćnika i općenito društvene nepravde prema „malom čovjeku“. Sudionik A kaže kako je vijest izvještaj o nečemu što se dogodilo, a istraživačko novinarstvo se bavi posljedicama tog događaja.

Većina kao najvažniji aspekt istraživačkog novinarstva ističe i širi kontekst koji ono donosi javnosti o onim temama o kojima nije dovoljno samo izvijestiti prema 5W modelu vijesti. Sudionik C ističe i da „prave istraživačke priče često dovode i do određenih promjena u društvu, primjerice smjena ministara ili korumpiranih direktora državnih tvrtki ili izmjena zakona koji su do tog trenutka nekoga možda nepravедno stavljali u slabiji položaj“.

C: [...] U Hrvatskoj se čak može reći da istraživački novinari pripremaju teren za institucije poput Državnog odvjetništva zato što su ljudi razočarani sustavom i ne vjeruju mu. Stoga će prije nepravilnosti koje znaju prijaviti novinaru nego DORH-u“.

Dio sudionika smatra da je jedna od važnih uloga istraživačkog novinarstva otkrivanje svega onoga za što bi netko želio da ostane skriveno i neispričano javnosti, posebice kada je riječ o istraživanju rada državnih institucija koje je ponekad „pod utjecajem da se ne bavi određenim nelegalnim ili neetičnim radnjama“. Sudionik D se slaže sa sudionikom E koji ga je usporedio s policijskom poslom i dodaje da „građani imaju pravo znati što se događa na površini i ispod nje“. Osim toga, sudionik E smatra i kako je istraživačko novinarstvo važno „jer izlazi iz okvira dnevnih informacija koje nam vrlo često serviraju vladajući, odnosno njihovi PR stručnjaci“.

G: „Zašto je važno? Želite li biti autentični, morate znati puno više od konzumenta medija – da bi ga informirali, ali i da se ne bi doveli u situaciju da vas netko tko zna više od vas 'ulovi na krivoj nozi'. Vi ste najčešće 'oči i uši' čitatelja/gledatelja i zato je važno da mu date pravu informaciju, informaciju koju ćete provjeriti, samo se uvjeriti u nju i procijeniti zašto je bitna“.

Motivi istraživačkih novinara u ovom istraživanju za bavljenje tom vrstom novinarstva većinom se mogu svesti na želju i potrebu da se ukaže na nepravilnosti i nezaklonitosti u radu državnih institucija i pomogne u ispravljanju nepravde. Sudionik A kaže da je ono postalo smisao njegova života, jednako kao i sudionica B koja se istraživačkim novinarstvom bavi 12 godina, a od početka studija znala je da želi „raditi nešto što će imati daleko veću vrijednost od pukog izvještavanja“.

Neki sudionici, osim želje za istinom, navode i da je to odabir istraživačkog novinarstva nakon određenog vremena provedenog u novinarskoj profesiji bio logičan odabir, odnosno, prema riječima sudionika C, prirodan put jednog novinara „nakon broja godina 'rudarenja' jednostavnijih priča“.

D: „Teško je odrediti granicu, ali nakon kraćeg iskustva u – pod navodnicima – običnom novinarstvu, dakle dnevnom, shvatio sam da me ono ne ispunjava u potpunosti, odnosno da ne ostavlja vremena i prostora za bitne događaje i pojave u društvu koje traže dubinsko istraživanje“.

E: „U svim vrstama novinarstva vidim neki smisao. Ipak, u ovome najveći. Po meni se dobrim i pravim istraživačkim novinarstvom mogu mijenjati negativne pojave u društvu“.

Želja za detaljnom provjerom svake informacije koju dobije ponukala je sudionika G na bavljenje ovom vrstom novinarstva, no on ističe i da „nije svako istraživačko

novinarstvo zaista istraživačko“. Potkrepljuje to činjenicom da se „često događa da neki novinar dobije 'ekskluzivu', no često je riječ o podvali. Netko doturi 'ekskluzivne' informacije kojima, zapravo, ili promovira sebe samog ili pak kompromitira nekog svog konkurenta. Stoga valja biti iznimno oprezan“.

Kada se uspoređuju razlike suvremenog istraživačkog novinarstva u odnosu na ono kakvo je bilo prije, primjerice, pet godina te na početku njihove karijere, sudionici smatraju da su promjene potpuno normalne, a kao najveću su svi naveli digitalizaciju, za koju sudionik D smatra da im je uvelike olakšala posao.

B: „Društvene mreže su nametnule brži tempo, protok informacija je dakle brži no što je bio kada sam ja krenula raditi“.

E: „Kada sam ja započela karijeru, istraživačko novinarstvo bilo je više usmjereno na tisak i na televiziju, a danas smo svjedoci da se ono u Hrvatskoj sve više seli na portale i na društvene mreže. Na svjetskoj razini dominiraju istraživačke reportaže i dokumentarci na *YouTubeu*, te podcasti“.

Mišljenje sudionika A je da se istraživačko novinarstvo, kao i sve drugo, prilagođava vremenu, a čini mu se da je, između ostalog, ono sada „krenulo u smjeru konkretnih ljudi, sudbina i priča“ koje novinari svoji radom ispravljaju, popravljaju i mijenjaju.

Ističe se i odgovor sudionika G koji kaže da se najveća razlika suvremenog istraživačkog novinarstva najviše oslikava u njegovoj površnosti, odnosno „*copy/paste*“ izvještavanju koje „zbog brzine medija ne dozvoljava provjeravanje informacija na terenu ili neki drugi način“. Navodi da se vijesti recikliraju, izvori se ne provjeravaju, a širenje takvih neprovjerenih informacija je nezaustavljivo kada one dođu do društvenih mreža.

S druge strane, sudionik C smatra da su se istraživački novinari u svom radu oduvijek služili najboljim metodama koje su im u određenom periodu i u okviru financijskog okvira bile dostupne, a kao glavnu promjenu naveo je porast broja inicijativa, organizacija i baza koje osiguravaju da je što više podataka javno dostupno.

Sudionica F jedina smatra da se istraživačko novinarstvo samo po sebi nije mijenjalo, ali su se promijenile pozicije u novinarstvu. Navodi da, „iako je

istraživačkim novinarima danas objektivno teže, jer je ozbiljnih financijski održivih platformi sve manje, ono danas može biti bolje jer više nema nikoga da ga zaustavi“.

Ranije u radu je spomenuta jedna od definicija koja tvrdi da je svako novinarstvo istraživačko jer je i za objavu novinarskog članka o, primjerice, cijenama mlijeka na trgovačkim policama potrebna određena istraga i vrijeme. Od sedam sudionika, njih petero je odbacilo tu tvrdnju. Slažu se da, iako je svaku vijest i informaciju, pa čak i onu koja se prenosi iz drugih medija, potrebno provjeriti, u istraživačko se novinarstvu ipak radi o drugačiji vrsti provjere informacije. Ističe se odgovor sudionice B koja najjednostavnije objašnjava da je „za vijest potrebna informacija na razini točno- netočno. Istraživačko novinarstvo odlazi puno dalje od točnog i netočnog, Ulazi u pozadinu toga zašto je nešto točno ili netočno, i otkriva i najsitnije detalje“.

Sudionici se većinom slažu da je provjera informacija važna za svaki vid novinarstva, no većina ih navodi da se istraživanje kakvo provode istraživački novinari u nečemu ipak razlikuje od provjere informacija za izvješćivanje o dnevnim događanjima. Kao najveću razliku navode vrijeme i resurse koji se troše na istraživanje jedne priče u sferi istraživačkog novinarstva.

D: „Ono što u praksi podrazumijevamo pod pojmom 'istraživačko novinarstvo' traži više vremena, dubinsko istraživanje ispod površine događaja, osoba, organizacija, za što dnevno novinarstvo, zbog niza okolnosti, jednostavno nema vremena.

Sudionik F istraživanja navodi i da, osim što je riječ o različitim razinama složenosti informacija, istraživački novinar mora biti i kreativan u svom pristupu temi. Istaknuo je i problem neautentičnog prenošenja izjava sugovornika.

Preostalo dvoje sudionika (C i G) složilo se s tvrdnjom da je svako novinarstvo ustvari istraživačko. Jedan od njih (G) to potkrepljuje činjenicom da se novinar i za intervju mora pripremiti tako što će dio vremena posvetiti informirajući se osobi s kojom će razgovarati. Dodao je i da je kod pisanja o određenim temama, poput onih koje se tiču ratne tematike, potrebno dobro poznavati tematiku, a to se može jedino učiniti detaljnim istraživanjem informacija.

Drugi set pitanja dubinskog intervjua odnosio se na izazove s kojim se istraživački novinari susreću u Hrvatskoj.

Tablica 2. Izazovi istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj prema iskustvu sudionika

Tema	Kategorije	Kodovi
Izazovi istraživačkog novinarstva	Uključenost na medijskoj sceni	<ul style="list-style-type: none"> • pojava više istraživačkih magazina i internetskih portala • redakcije sastavljene isključivo od istraživačkih novinara • rad u neprofitnim medijima • samostalan rad
	Pritisci na istraživačke novinare	<ul style="list-style-type: none"> • česte tužbe • verbalni i fizički napadi • cyber napadi
	Cenzuriranje novinara i medija	<ul style="list-style-type: none"> • cenzura sasvim sigurno prisutna u hrvatskim medijima • istina uvijek mora izaći na vidjelo • autocenzura u slučajevima kada je to za više dobro • netko će uvijek objaviti priču
	Zaštićenost istraživačkih novinara u Hrvatskoj	<ul style="list-style-type: none"> • zakonom zaštićeni, u praksi situacija ipak drugačija • pravna zaštita unutar medijske organizacije u kojoj je novinar zaštićen • slaba zaštita od online napada • strah od mogućeg fizičkog napada
	Zapošljavanje istraživačkih novinara	<ul style="list-style-type: none"> • teško zapošljavanje • potencijalni financijski rizik za poslodavca • strah od mogućeg napada na medij u cijelosti • „zlatna koka“ svakog ozbiljnog medija

(Izvor: Vlastito istraživanje)

Kada je riječ o uključenosti istraživačkog novinarstva na hrvatskoj medijskoj sceni, sudionici su u svojim odgovorima objasnili na koji način medijske organizacije, u kojima su neki od njih zaposleni, uključuju istraživačko novinarstvo u svoje medije. Većina ih (sudionici A, B, C, D i E) radi u medijskim

kućama unutar kojih su dio novinarskih ekipa televizijskih magazina ili internetskih portala posvećenih upravo istraživačkom novinarstvu.

Zanimljiv je odgovorio sudionika C koji je zaključio da je u televizijskim kućama povoljnija situacija jer zapošljavaju veći broj istraživačkih novinara, no dodaje da „prečesto rade prejednostavne teme bez pravog razloga osim da zadovolje formu“.

Dvoje sudionika rade kao neovisni istraživački novinari. Jedna je sudionica (F) zaposlena u jednom neprofitnom mediju i navodi da se bavi analizama i komentara jer medij u kojem radi „sebi ne može priuštiti luksuz bavljenja istraživačkim novinarstvom“. S druge strane je sudionik G koji je urednik vlastitog internetskog portala koji je otkrio je u „šumi *fake newsa*“ teško ostati autentičan, što iziskuje ulaganje vremena i novca.

G: „Na koncu, dobijem rezultat – tekst, reportažu, video, a sav taj prihod nije mi dovoljan niti za telefonski račun. Stoga smatram da su najveći problem suvremenog novinarstva – financije. Opstati mogu samo velike korporacije koje, zapravo, ne zarađuju na novinarstvu već na reklamama, javnim i prikivenim i tako dalje“.

U odgovoru iznad sudionik je istaknuo i jedan od izazova s kojima se susreću istraživački novinari, barem oni koji ne rade u „korporativnim medijima“, a riječ je o financijama. Isti se problem spominje i u još nekoliko odgovora, a sudionica F je navela da je „najveći izazov za istraživačkog novinara u Hrvatskoj kako naći medij koji će podržati njegov rad, u financijskom i svakom drugom smislu“.

D: „U Hrvatskoj se istraživačko novinarstvo susreće s nedostatkom potrebnog financiranja, volje medijskih kuća da ulažu u takav vid novinarstva; šutnjom administracije i težim prikupljanjem potrebnih podataka; na koncu i političkim, ekonomskim i sličnim pritiscima“.

Osim financija, drugi najčešći izazov koji se spominje su tužbe te različiti oblici nasilja i pritisaka na novinare. Neki su istaknuli i tragove koje ova vrsta novinarstva ostavlja na psihičko stanje novinara, s obzirom na to da je riječ o, navodi sudionik A, „fizički i psihički napornom poslu“.

A: „Često smo na 'udaru' onih koje raskrinkamo, pa se suočavamo sa tužbama koje redovito pobijamo. No da je lako, nije“.

B: „Sporost našeg pravosuđa ide zapravo na ruku onima koji tuže, iscrpljuju, i sporovi često dođu na red i tri do četiri godine nakon objavljivanja, što je van svake pameti. Također, zna se zalomiti i koja presuda zbog 'dojma', što smatram sumrakom pravosuđa. Dakle, sudac presudi jer smatra da se u javnosti mogao stvoriti dojam. Velika je razlika između dojma i činjenica, a činjenice su temelj koje bi trebale presuditi u bilo kojem sporu“.

Najčešće se u kontekstu napada na novinare spominju fizički, pa i verbalni napadi. Sudionica E istaknula je i još jednu, rijetko spominjanu vrstu, a riječ je o napadima koji se događaju na internetu. Ona smatra da su, u situacijama u kojima ih se izloženi *online* napadu, istraživački novinari prepušteni sami sebi.

E: „Većinu cyber napada sam, primjerice, morala sama rješavati uz pomoć prijatelja IT stručnjaka. Medij koji odluči imati istraživačku redakciju, trebao bi angažirati i sve stručnjake koji će novinarima olakšati ovaj težak i stresan posao, a to su specijalizirani odvjetnici, IT stručnjaci“.

S obzirom na opsežnost rada istraživačkog novinara, sudionik C je podsjetio na činjenicu da je riječ o poslu koji „nosite kući“. Kao rezultat nemoći da dokaže točnost svoje priče ili informacije javlja se frustracija koju potpomaže i borba s „državnim službenicima da dobijete informacije na koje imate pravo“.

C: „U takvoj profesiji privatni život mora patiti na neki način, pa ne čudi što se mnogi ne zadrže u njoj do kraja. Novinari se ovdje stvarno naslušaju svega i svačega, a većinu toga je teško dokazati što neki put dovodi do frustracije. Najveći izazov je uložiti potrebno vrijeme za shvaćanje priče, a ponekad ga nema dovoljno na poslu, pa to znači da taj posao često nosite doma. Uz to, cijelo se vrijeme morate boriti s glasnogovornicima i državnim službenicima da dobijete informacije na koje imate pravo“.

Jedna od najčešćih vrsta pritisaka ne samo na istraživačke novinare, nego na novinare općenito, jest cenzura. Riječ je o pritisku koji na novinara i/ili redakciju u cijelosti pokušavaju izvršiti osobe na višem položaju s kako bi spriječili objavljivanje određene informacije (Anthonissen, 2008: 401). Svi su sudionici u ovom istraživanju potvrdili da u Hrvatskoj postoje pokušaji cenzure novinara, a A i C su još istaknuli da oni u medijima u kojima rade nisu to doživjeli, ali znaju za iskustva kolega koje se cenzuriralo.

Iako je cenzura i dalje prisutna na medijskoj sceni, sudionik D smatra da ju je danas teže provoditi, ali „uvijek postoji medij koji je spreman objaviti priču

cenzuriranu u nekom drugom mediju“. Ističe kako je česta praksa da novinari u tim situacijama jedni drugima prosljeđuju informacije.

U odgovorima na pitanje o cenzuri sudionici su najčešće isticali kako ju pokušavaju provoditi oglašivači, iako ona nije strana niti političarima, za koje sudionica B ističe da su „puno suptilniji jer ipak imaju određenu dozu straha da ne budu ulovljeni u pritiscima“.

E: „U Hrvatskom novinarstvu, osobito istraživačkom, postoji cenzura. Provede je pojedini urednici, a ponekad i šefovi iznad njih. Vrlo često je suptilna. Znalo se dogoditi da se zabrani rad na temi koja ne odgovara vladajućoj eliti ili oglašivaču“.

Negativna selekcija je pojam koji je naveo sudionik G kada je govorio o pokušajima cenzure u Hrvatskoj. Riječ je o slučajevima u kojima će urednik zaposliti onog novinara koji sam zna procijeniti koja će priča u javnosti dobro proći, odnosno koji će sami sebe cenzurirati.

G: „Sjećam se jednog događaja, bio sam relativno mladi novinar koji je 'nanjušio' dobru priču o nekom pretvorbenom tajkunu koji je imao 'puno prljavog rublja', a ja sam se dočepao i dokumenata i sudskih spisa i izjava ljudi s imenom i prezimenom. Iznio sam i dokumentirao priču svom tadašnjem uredniku. Saslušao me, gotovo sažalno, pa pitao: 'Koliko će ova tvoja priča prodati novina?' Zbunjen, nisam znao odgovor, a on se odmah nadovezao: 'Taj tvoj pretvoreni tajkun svaki mjesec kroz marketing uplati novinama toliko koliko ti nećeš zaraditi do penzije. I tvoj plaća je od tog novca. A da ne velim kako je on s gazdom novina bar jednom tjedno na večeri u restoranu u kojem samo desert stoji koliko tvoja bruto plaća! Jesi shvatio?' Jesam. Nažalost“.

Cenzura koju novinar provodi sam nad sobom zove se – autocenzura. Anthonissen (2008: 401) navodi da ona događa kada novinar odlučuje ne objaviti neku informaciju jer smatra da je to najsigurnije za njega, sudionike i/ili medij u kojem radi. Većina sudionika istraživanja u ovom radu navela je da se nikada nisu autocenzurirali, a sudionik D je naveo i da bi radije promijenio medijsku kuću nego proveo autocenzuru.

B: „Nikada i ne bih nikada. Znam sama koje činjenice i dokaze sam istražila i pribavila, i to je temelj svake priče“.

F: „Ne. Jedino se često nisam imala vremena posvetiti vlastitim temama koliko je trebalo. Za to su krivi moji urednici“:

Dvoje je sudionika (A i G) kazali su da se u jednom trenutku autocenzurirali, a jedan od njih (G) je to objasnio rekavši da, iako se neka priča na prvi pogled čini vrlo atraktivnom, valja dobro razmisliti o posljedicama objave određenog teksta ili televizijskog priloga.

A: „Istina je nepobitna i ona mora biti ispričana. No radimo s ljudima, često onima koji su povrijeđeni, pod stresom i u afektu. Takvi ljudi često kažu nešto što možda poslije zažale ili nešto iza čega ne stoje. Ako je to autocenzura, onda valjda jesam“.

G: „Biste li objavili priču koja će dva dana krasiti naslovnice, možda dobijete i neki bonus, ali će 'glavnom junaku' te priče život biti zauvijek upropašten. Ili nekom potpuno nedužnom članu njegove obitelji?“.

Zbog učestalih pritisaka, napada i pokušaja cenzuriranja, nameće se pitanje osjećaju li se istraživački novinari u Hrvatskoj zaštićenima od nasilja. Gotovo svi sudionici smatraju da je nasilje prema novinarima „sastavni dio posla“. Dio ih se osjeća zaštićenima, barem kada su u pitanju tužbe koje protiv novinara i medija obično pokreću oni koji su istraživačkim radom novinara razotkriveni u svojim nedjelima.

A: „Ja se osjećam posve sigurno. O svemu detaljno raspravljam s nadređenima, ukoliko me uvjere argumentima da sam u krivu – prihvatim“.

B: „Osjećam se relativno zaštićeno. Imam super kuću koja stoji uz mene, no postoji dio koji spada u fizičke napade i prijetnje i tu nema pomoći. I tu dobivam zaštitu svoje kuće naravno, no govorim nema pomoći jer je to sastavni dio posla. Istina boli, nismo svi jednaki i uvijek će se naći netko tko će pribjegavati takvim metodama ušutkavanja“.

Sudionica F je navela da se ona kao slobodni novinar zbog krajnje nezaštićenosti ne može niti baviti istraživačkim novinarstvom, „iako su novinari zakonom zaštićena vrsta“.

O zaštiti *freelance*, odnosno slobodnih novinara koje, za razliku od onih u medijskim kućama, ne štiti nitko, govorio je i sudionik C koji rješenje za taj problem vidi u pokretanju institucije koja bi im pružala besplatnu zaštitu u slučajevima bilo kakve vrste napada na njih. I on smatra kako verbalni napadi

novinarima najčešće ne predstavljaju probleme, ali da je strah od fizičkog napada, pa čak i pokušaja ubojstva, uvijek prisutan.

C: „Kada sam radio jednu priču koja je dovela do određenih *offshore* fondova na Malti moram priznati da sam jedno vrijeme prije ulaska u auto provjeravao podvozje kako bih detektirao bombu ako je postavljena. No onda sam zaključio da će, ako me žele ubiti, napraviti brinuo se ja ili ne“.

Ima i onih koji smatraju da istraživački novinar u Hrvatskoj nije zaštićen niti izvan medijskih kuća niti unutar njih. Sudionica E je u tom kontekstu istaknula problem mobinga i otpuštanja u situacijama u kojima su novinari pokušali ukazati na nepravilnosti rada u samome mediju, a dodala je kako i sama nerijetko osjeća da ju medijska kuća u kojoj radi ne štiti.

Dvoje je sudionika (D i G) podsjetilo i na neadekvatnu zaštitu od tužbi, s kojima se novinari gotovo svakodnevno suočavaju, može rezultirati i ozbiljnim financijskim posljedicama, kao pokušajima ugrožavanja egzistencije novinara nakon neuspjele cenzure.

D: „Novinari i strukovne udruge (domaće i strane) sami se moraju štititi, neće im nitko drugi pomoći. Osim fizičkih napada, kojih i dan-danas ima, najveća je prijetnja 'napad' tužbom koja može zbog pravosudnog sustava, kakav jest, rezultirati teškim financijskim posljedicama, i to je najgori napad. Osjećam se relativno zaštićen jer mislim da HND i medijska kuća za koju radim stoje iza mene“.

G: „U ona mračna vremena imali ste 'brkate cenzore'. Poneki je novinar ostajao bez posla ili bio prebačen na slabije plaćeno radno mjesto. Danas je priča puno sofisticiranija – ostave vas bez egzistencije, izbace na ulicu, ocrne, opterete ovrhama i blokadama“.

Među poteškoćama s kojim se svakodnevno susreću hrvatski istraživački novinari ističe se i problem zapošljavanja. Naime, pretpostavlja se da je istraživačkim novinarima u Hrvatskoj teže pronaći stalan posao jer ih poslodavci smatraju potencijalnom opasnosti zbog učestalih tužbi i napada na novinare, zbog čega bi se i medij u kojem su zaposleni mogao naći na meti. Dvoje sudionika (B i G) u potpunosti se slaže s tom tvrdnjom bez dodatnog objašnjenja, dok sudionik A dodaje da bi svaki ozbiljan medij trebao težiti tome da u redakciji ima istraživačkog novinara.

A: „Pravi istraživački novinar je „zlatna koka“ svakog medija. Kad kažem svakog medija, mislim na svaki ozbiljan medij. Naravno da postoje oni koji idu linijom manjeg otpora ili su potpuno financijski ovisni pa moraju paziti što govore/pišu“.

Sudionik C se djelomično složio s tom tvrdnjom rekavši da je u suštini pretpostavka točna, ali da će se medijske kuće „tući za istraživačkog novinara onog trenutka kada on za svoj rad osvoji neku prestižnu nagradu“.

D: „Paradoksalno, što je veća organizacija, smatram da je veća mogućnost da će istraživačkog novinara smatrati rizikom upravo zbog navedenog u pitanju“.

Sudionica F pak smatra kako nije točno da se istraživački novinari teže zapošljavaju jer predstavljaju rizik i navodi da je tu riječ o „traumi iz prošlih vremena“, ali dodaje da problem zapošljavanja postoji „malo koja redakcija u Hrvatskoj bavi i posvećuje istraživačkom novinarstvu“.

Treći set pitanja istraživanja tiče se trenutnog stanja istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj.

Tablica 3. Pregled stanja stanja istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj prema ocjenama sudionika

Tema	Kategorije	Kodovi
Trenutačno stanje istraživačkog novinarstva	Odnos urednika prema istraživačkim temama	<ul style="list-style-type: none"> • mora znati prepoznati potencijalno dobru istraživačku temu • traži se aktualna, ali dosad neviđena tema • prava tema ne poznaje granice • negativna selekcija • ne smije postojati tabu tema
	Ukupna ocjena trenutačnog stanja istraživačkog novinarstva	<ul style="list-style-type: none"> • ima ga, ali nedovoljno • može biti bolje • postoji prostor za napredak • napušteno, siromašno, deprofesionalizirano • ima uzlaznu putanju, širi se
	Istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj je u krizi	<ul style="list-style-type: none"> • kriza zbog ovisnosti o financijama • manjak istraživačkih novinara • novinarstvo je u stanju konstantne krize
	Izlazak iz krize	<ul style="list-style-type: none"> • fizička i financijska sigurnost novinara • dostupnost javnih informacija • suradnja i razumijevanje institucija • reforma obrazovanja • promjena u strukturi medijskih organizacija

(Izvor: Vlastito istraživanje)

Poznato je da istraživački novinar koji je zaposlen u nekom mediju prije nego što počne intenzivno raditi na istraživanju neke teme, nju najprije mora prezentirati glavnom uredniku koji će donijeti konačnu odluku hoće li svom novinaru narediti da počne raditi na njoj ili odbiti ideju. Sudionici većinom navode da urednike često zanimaju priče iz sfere politike, a neki kažu i da se traže „nesvakidašnje istraživačke priče pune emocija“ (A).

C: „Poanta je da temu možete objasniti uredniku u pet rečenica. Ako ne možete, stava su da tema nije vrijedna istraživanja. Tako da morate dobro proučiti temu i znati ju dobro prezentirati“.

F: „Urednici su u Hrvatskoj uglavnom zainteresirani za političke afere, jer to sigurno diže čitanost. Međutim, za kontekstualizaciju i dubinsku analizu nekog društvenog fenomena zainteresirani su samo neprofitni mediji. Jedino u

neprofitnom mediju mogu objaviti npr. analizu nekog segmenta zdravstvene politike na deset i više kartica teksta“.

Sudionik (A) navodi i kako „prava tema ne poznaje granice“, no prednost često imaju one teme s kojima se publika može poistovjetiti. Prema mišljenju sudionice B važno je da urednik pojedinog medija „ima kliker“ kako bi prepoznao dobru istraživačku priču, a kada je riječ o televizijskom istraživačkom novinarstvu na umu treba imati i „atraktivnost, odnosno na koji način snimiti nešto što možda i nije televizično“.

Među odgovorima sudionika spominje se i da su urednici u pojedinim situacijama vrlo strogi kada odlučuju je li tema koju su od novinara dobili na stol vrijedna istraživanja. Urednici u komercijalnim medijima na umu imaju i želje publike, ali i profit, navodi sudionik G.

E: „Traže u komercijalnim medijima često one koje će zadovoljiti apetite šireg pučanstva - nesvakidašnje istraživačke priče pune emocija“.

Ocjenjujući trenutačno stanje istraživačkog novinarstva, većina sudionika navodi da je stanje loše, ali da „ima prostora za napredak“ (A). Sudionici B, D i F su trenutačnu situaciju opisali riječima „srednja žalost“ i „slabašno“, „napušteno“, „siromašno“, „deprofesionalizirano“. Ipak, sudionica F smatra da se „na marginama povremeno mogu pronaći relativno ozbiljne obrade neke teme“.

D: „Velike medijske kuće imaju neke “otoke” istraživačkog novinarstva, koji se drže pred plimom uglavnom zbog osobnog zalaganja istraživačkih novinara, a ne zbog politike kuće. Počeli su dominirati uglavnom portali, uz nekoliko izuzetaka u televizijskim kućama“.

Neki su optimistični i već sada vide pozitivne promjene u smislu sve većeg prostora koji mediji daju istraživačkom novinarstvu, bilo da je riječ o objavi istraživačkih tekstova na internetskim portalima ili priložima u televizijskim emisijama.

C: „Definitivno je bolje nego što je bilo prije 10 godina primjerice, ali ima prostora za napredak, pogotovo oko pravne zaštite novinara i dostupnosti informacija“.

E: „Istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj ima uzlaznu putanju, razvija se, širi... Sve je veći broj medija koji se odlučuju za specijalizirane istraživačke emisije,

više se prostora unutar tiskovina i na portalima daje istraživačkim člancima, pokreću se istraživački portali“.

Podijeljena su mišljenja kada se govori o tome nalazi li se istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj u krizi. Većina ih se slaže da je istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj u krizi, a sudionik D navodi da je ono u trajnoj krizi, i to u cijelom svijetu.

B: „Novinarstvo je općenito pod udarom, ali to je takav posao, konstantna borba. No u Hrvatskoj zbog premalog tržišta i različitih političko-ekonomskih interesa nikad nije postalo uobičajeno da svaka velika medijska kuća ima svoj istraživački odjel“.

Neki sudionici smatraju i da se u problemima ne nalazi samo istraživačko, već novinarstvo u cjelini, pa čak i čitavo društvo. U tom smislu sudionik C je objasnio da je riječ o poslu koji je uvijek bio i zauvijek će ostati težak, a „tko nije spreman patiti i biti razočaran više nego oduševljen, nema što tražiti u ovoj profesiji“.

E: „Ne bih rekla da je istraživačko novinarstvo u krizi, već da je novinarstvo generalno u krizi. Jača *fake news* na internetu. Novinari mu nerijetko ne znaju odoljeti. Sve je više nedovoljno provjerenih, pa čak i objavljenih lažnih informacija u *mainstream* medijima. U borbi za svojim dijelom kolača na medijskom tržištu, mediji su više vođeni željom da prvi donesu vijest, nego da donesu točnu vijest“.

Sudionik G objašnjava da je istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj u krizi, ponajprije zbog društvenih mreža koje su utjecale na to da se mediji utrkuju za klikove, a navodi i povezanost medijskih korporacija s politikom i multinacionalnim kompanijama.

G: „Primjer: prije nekoliko godina jedan bivši ministar poljoprivrede obznanio je kako su sanitarni inspektori u nekoliko velikih, stranih trgovačkih lanaca, otkrili prehrambene namirnice nepogodne za ljudsku prehranu. Štoviše, u nekim su proizvodima pronađeni i opasni mikroorganizmi... Skandal je trajao ne više od tri, četiri dana i to na alternativnim portalima (kojima ovi lanci ne plaćaju reklame). Za manje od dva tjedna ministar je, uz fabricirani, lažni skandal, smijenjen. O salmonelama u trgovačkim lancima od onda više niste mogli pronaći niti slova...“.

S druge pak strane, sudionik A smatra da istraživačko novinarstvo samo po sebi nije u krizi, već da Hrvatskoj nedostaje još novinara koji bi se bavili ovom granom profesije.

Raznoliki su odgovori kada je riječ o prijedlozima što poduzeti kako bi se poboljšalo stanje na hrvatskoj medijskoj sceni. Sudionici rješenje vide u obrazovanju više istraživačkih novinara te snažnijoj financijskoj sigurnosti i dostupnosti javnih informacija.

C: „Bit će bolje što je standard bolji i što je obrazovanje bolje. Naime, da bi bilo više istraživačkih priča i novinara treba biti i puno više ljudi koji koriste kritičko razmišljanje jer su oni ti koji žele takve priče. Dakle mogu ja pisati koliko god želim, ali ako je narod glup od toga nema previše pomoći“.

Izlaz iz krize sudionik D vidi u težnji za kvalitetom i profesionalizmu, dok ispitanica E navodi i da bi se u istraživačko novinarstvo moglo uvesti još jednu vrstu stručnjaka, točnije digitalne, koji će pomoći boljem snalaženju u *online* potrazi za istinom.

Samo jedan sudionik (G) trenutačno ne vidi izlaz iz krize istraživačkog novinarstva, a razlog tomu pronalazi u interesima mlađih generacija koje ne zanimaju teme iz spektra tog novinarstva.

Govoreći o temama koje su u fokusu istraživačkih novinara, sudionici se slažu da su tabu teme najčešće one koje istražuju „velike igrače/oglašivače“. Većina njih kaže da u redakcijama u kojima oni rade ne postoji tabu tema o kojoj se ne bi smjelo govoriti, a sudionik C se prisjeća vremena kada nije bilo tako i podsjeća da je „nekada bilo zabranjeno pisati o Agrokoru ali samo zato jer su bili najveći oglašivači. Sada više ni to nije zabranjeno“.

D: „Mislim da ne postoje. Preciznije, netko će uvijek željeti objaviti priču. Osim možda ozbiljnijih priča o organiziranom kriminalu i mafiji, jer ne možete računati na zaštitu npr. policije“.

Kao neke od najvećih tabua, neki su sudionici naveli teme koje se tiču rada oglašivača te državnih dužnosnika i institucija, točnije sve one koje čije bi istraživanje moglo naškoditi korporativnim medijima i politici.

A: „Takve najviše volim i radim. No koliko su onda one tabu ako ih radim? Tabui su najviše podložne teme koje danas diraju u velike igrače/oglašivače. No i sa takvima se može i mora. Kao što sam rekao, istinitu informaciju etičan novinar/urednik nikada neće prešutjeti, unatoč pritiscima i tužbama“.

E: „Jedne od tabu tema istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj, ali i su svijetu, po meni su one koje se tiču sigurnosnog aparata i službi“.

G: „Svaka tabu tema u istraživačkom novinarstvu je ona koja je na putu korporativnim medijima, visokoj politici i multinacionalnim kompanijama...“.

Jedan je sudionik istaknuo da je svrha istraživačkog novinarstva upravo ta da ruši tabue.

Četvrti dio dubinskog intervjua odnosio se na predviđanje budućnosti istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj prema ocjenama sudionika.

Tablica 4. Budućnost istraživačkog novinarstva prema ocjenama sudionika

Tema	Kategorije	Kodovi
Budućnost istraživačkog novinarstva	Pretpostavke za budućnost profesije	<ul style="list-style-type: none"> • optimizam • uvijek će biti entuzijasta • još dostupnije informacije • inzistiranje na transparentnosti državnih institucija • veći broj istraživačkih portala • građansko novinarstvo
	Interes mladih novinara	<ul style="list-style-type: none"> • razočaranje • otkriće da nije riječ o glamuroznom poslu • niske plaće kao razlog odustajanja • nezainteresiranost • poneki entuzijasti
	Očekivanja publike	<ul style="list-style-type: none"> • teme iz šireg spektra ljudi, društvene teme • nesvakidašnje priče • pokvarenost političara i moćnika • teme iz područja zdravstvenog sustava

(Izvor: Vlastito istraživanje)

Većina sudionika na budućnost istraživačkog novinarstva gleda s optimizmom, a neki od njih (A i B) ističu kako će uvijek biti entuzijasta koji će kao profesiju odabrati to novinarstvo.

Sudionik C svjetliju budućnost istraživačkog novinarstva vidi u sve većoj dostupnosti informacija, a smatra da je zadatak svake iduće generacije novinara inzistiranje na transparentnosti rada institucija „kako bi onima koji dolaze bilo još lakše“.

C: „Uz to, mislim da se ova država polako civilizira (jako polako, ali ipak...) i da će napadi na novinare i tužbe biti sve rjeđi. No, te moje pretpostavke ovise i o tome hoćemo li napokon reformirati obrazovanje (u smislu da djeca uče kritički razmišljati i biti tolerantna) i pravosuđe (u smislu da više ne može biti apsurdnih presuda protiv novinara)“.

E: „Očekujem u budućnosti jači razvoj istraživačkog novinarstva - sve veći broj istraživačkih portala, *YouTube* kanala i podcasta. Očekujem i nove udruge koje će se baviti zaštitom djelujućih istraživačkih novinara i edukacijom novih“.

Preostalo troje sudionika predviđa lošu budućnost, a sudionik D ju opisuje riječima „korak naprijed, natrag dva“. Sudionik F smatra da je razlog tomu teška financijska i kriza u novinarstvu te predviđa kako će se zbog pandemije koronavirusa stanje dodatno pogoršati.

Sudionici većinom nisu optimistični kada je u pitanju interes mladih novinara, ali i drugih kolega, za istraživačko novinarstvo. Neki od njih navode kako „entuzijasta uvijek ima“, no većini se čini da je interes mladih za ovu granu novinarstva slab.

A: „Nije ovo lako. Žrtve su ponekad prevelike. No uvijek ima onih kojima je ovaj vid adrenalina i dio života.“

B: „Zainteresirani su, ali mnogi ne dobiju priliku. Neki čak i dobiju priliku no shvate da je to zaista teško i mukotrpno, za male pare, s malo privatnog života“.

Pojedinci su istaknuli i manjak ili čak potpuni izostanak glamura i novčane dobiti koji potencijalno obeshrabruju mlade da se odluče baviti istraživačkim novinarstvom, a jedan je sudionik iz vlastitog iskustva sa studentima na Fakultetu političkih znanosti zaključio da mnogi od njih niti ne znaju što je zapravo novinarstvo, a čini mi su i da mladi „nisu toliko zainteresirani za novinarstvo jer su sve više materijalni, a neke veće materijalne koristi u novinarstvu neće imati, zbog čega puno njih želi biti voditeljima jer misle da je tu novac i da će se moći hvaliti kako ih prijatelji gledaju na televiziji“.

C: „Jedno vrijeme sam bio demonstrator u TV studiju Fakulteta političkih znanosti i primijetio sam kako generacije koje dolaze imaju sve manje interesa za bilo što što zahtjeva malo veći angažman. Mislio sam da smo propali kao društvo u tom trenutku. No, neki mlađi kolege koji su kasnije završili taj fakultet ili primjerice novinarstvo na Hrvatskim studijima ipak grizu pa mi to daje naznaku da je možda došlo par zainteresiranijih generacija. Mislim da u većini

slučajeva niti ne znaju što je istraživačko novinarstvo ili novinarstvo uopće. Mislim i da mladi možda“.

Dvoje sudionika (D i E) podsjeća da je interes za istraživačko novinarstvo slab i zbog rizika koji sa sobom nosi posao istraživačkog novinara, posebice kada se razmišlja o odnosu vremena i novca uloženog u pojedinu priču te posljedica koje sa sobom može donijeti objava te priče.

D: „Što se tiče mladih, oni su možda načelno zainteresirani, ali treba puno truda, žrtve i vlastite umješnosti da se dođe u poziciju bavljenja istraživačkim novinarstvom. To u početku obično znači da radite svoj dnevni posao, a u slobodno vrijeme se bavite istraživačkim“.

U odgovorima se ističe i manjak motivacije za učenje o istraživačkom novinarstvu, kako sa strane mladih novinara, tako i sa stajališta mentora koji bi ih trebali naučiti.

F: „Mladi novinari, na moju žalost, često nisu motivirani za mukotrpno probijanje kroz redakcijske hijerarhije. Oni koji ipak jesu, nemaju mentore koji će ih zaista naučiti istraživačkom i timskom radu“.

G: „Lošom. Urednici ih ocjenjuju prema broju klikova ili naslova i u toj hiperprodukciji bavljenje ozbiljnim istraživanjem je iluzorno“.

Posljednji dio istraživanja obuhvatio je očekivanja publike od istraživačkog novinarstva. Jedan od sudionika nije odgovorio na taj set pitanja, a ostali su otkrili koje su teme, prema njihovu iskustvu, publici najzanimljivije. Prema njihovu mišljenju, publiku najviše zanimaju priče o „malom čovjeku“ te borbi protiv sustava i korumpiranih političara.

A: „Sve oko djece, njihova zaštita i prava, prava i dostojanstvo radnika, „fenomeni“ - od ljudi koji su neobični do korupcije, kriminala i nepotizma. Ljudi u našem poslu žele i vole vidjeti način na koji smo došli do informacija, dokumentaristički pristup s dozom akcije“.

Sudionik C, pak, smatra da ne postoji više ili manje zanimljiva tema, već da je dužnost novinara i urednika svaku priču učiniti zanimljivom. Publika će posebno dobro prihvatiti detaljnije istraživanje onih tema s kojima se i sami mogu poistovjetiti, a nerijetko su to narušeni imovinsko-pravni odnosi i nepravedni sudski procesi, smatra sudionica E.

Samo je sudionica F, uz teme iz područja političkih afera i kriminala, istaknula i priče iz zdravstva te dodala da publiku, pak, najmanje zanimaju one teme za čije je razumijevanje potrebno više znanja.

Na kraju, sudionici su ocijenili da se stav publike prema istraživačkom novinarstvu u budućnosti neće uvelike promijeniti u odnosu na trenutačno stanje. Sudionik A dodaje da se jedino mogu promijeniti teme koje ih u određenom trenutku zanimaju.

Govoreći o budućnosti istraživačkog novinarstva, sudionica E očekuje porast broja građana koji se uključuju u istraživanje tema, odnosno jačanje građanskog novinarstva, čemu će pogodovati društvene mreže.

Valja istaknuti i stav sudionice F koja ističe da se novinarstvo nikada ne razvija linearno i u jednom pravcu. Ona smatra da će bujica informacija na internetu u budućnosti oblikovati publiku željnu obrade kompleksnijih tema, ali ne očekuje smanjenje onog dijela javnosti koji „guta spektakle“.

3.3. Rasprava

Istraživanje na temelju dubinskog intervjua provedeno je kako bi se testirale unaprijed postavljena istraživačka pitanja.

Propitujući prvo istraživačko pitanje upada li istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj upada u sve veću krizu, posebice uslijed čestih pokušaja cenzure te različitih vrsta pritisaka i napada, većina je sudionika otkrila da stanje u tom području doista i je kritično. Pet od ukupno sedam sudionika kao razlog tomu najčešće spominje financije koje su nedostatne za podupiranje rada istraživačkog novinara. Sudionik A je u tom kontekstu istaknuo da je novinarstvo ovisno o financijama „kao i sve na ovom svijetu, a to je problematično u kapitalističko doba“. Osim toga, dio ih se ne slaže s tvrdnjom da je samo ova vrsta novinarstva u krizi, već smatraju da je čitava profesija ugrožena jer su „u borbi za svojim dijelom kolača na medijskom tržištu mediji više vođeni željom da prvi donesu vijest, nego da donesu točnu vijest“.

Kada je riječ o drugom dijelu istraživačkog pitanja koje se tiče cenzure i napada na novinare, svi su sudionici potvrdili da u Hrvatskoj postoje pokušaji cenzure koju najčešće pokušavaju provesti oglašivači.

Drugim se istraživačkim pitanjem nastojalo utvrditi je li istraživačkim novinarima teže pronaći posao jer ih medijske kuće smatraju prevelikim rizicima zbog potencijalnih napada na njih. Petero od ukupno sedam sudionika iskazalo je da se slaže s navedenom tvrdnjom, a dvoje ih je u potpunosti odbacilo te navode. Većina koja se složila smatra da taj novinar može „biti dodatni teret i trošak poslodavcu, što zbog dugotrajnosti istraživačkog procesa, što zbog potencijalnog gubitka tužbi s velikim odštetnim zahtjevima“. Bez obzira na to, smatra se da bi svaka ozbiljna redakcija trebala imati svoju „zlatnu koku“, odnosno istraživačkog novinara, no problem se javlja u onim medijima koji su „financijski potpuno ovisni, pa moraju paziti što govore/pišu“.

Među izazovima suvremenog novinarstva često se spominju pritisci zbog brzine i potrebe da se bude prvi u objavi vijesti, pri čemu se često zanemaruje temeljita provjera dobivene informacije. Odgovarajući na istraživačko pitanje o točnosti te tvrdnje, sudionici nisu osporili da novinari danas rade brže nego prije te da u kraćem vremenu mogu doći do potvrde ili demantija određene informacije, čemu najveći dijelom pridonosi internet. Ipak, dvoje ih ističe da je na internetu općenito sve češća pojava *fake newsa*, a u *mainstream* medijima se objavljuju lažne informacije jer novinarstvo, naveo je sudionik G, postalo „površno, copy/paste, dijelom zbog 'brzine' medija koja ne dozvoljava provjeravanje informacije na terenu ili na neki drugi način“. Suvremeni novinar često vijesti reciklira s drugih portala, a izvore „ne provjerava na više mjesta, na više načina“. Društveni mediji daju velik obol širenju lažnih i neprovjerenih vijesti koje se zatim „svatko malo nadogradi, stilski uredi“.

Posljednje istraživačko pitanje obuhvaćeno ovim radom tiče se osjećaja sigurnosti istraživačkih novinara, točnije osjećaju li oni da su zaštićeni u Hrvatskoj. Troje od sedmero sudionika odgovorilo je da se osjećaju potpuno nezaštićeno, dok ih troje smatra da su djelomično zaštićeni od napada bilo koje vrste (tužbe, cenzure, *cyber* napadi, fizički i verbalni napadi). Samo je jedan sudionik naveo da se osjeća

potpuno zaštićeno. Valja napomenuti da dio onih koji se potpuno ili djelomično osjećaju zaštićenima navode da ih štite medijske kuće/organizacije u kojima su zaposleni, u okviru mogućnosti poslodavca. S druge strane, ima i onih sudionika koji smatraju da istraživački novinari u Hrvatskoj nisu dovoljno zaštićeni ni unutar same medijske kuće, a kamoli izvan nje. U tom kontekstu jedna sudionica ističe da, „unatoč svim zakonima i organizacijama koje bi trebale štiti novinare, postoje razni primjeri kada su oni koji su se drznuli ukazati na nepravilnosti u mediju u kojem rade, najčešće završavali na crnoj listi, postali žrtvama mobinga ili im je zbog nekog razloga dan otkaz“.

4. ZAKLJUČAK

Aktualno stanje u, ne samo istraživačkom, već općenito novinarstvu u svijetu potiče na pitanje postaje li ono kao profesija ugroženo. Sve se češće može čuti o žestokim obračunima političara, poput Donalda Trumpa, s medijima, *fake newsu*, napadima, pa i ubojstvima novinara, kao i pokušajima zastrašivanja. S obzirom na stanje novinarstva na svjetskoj razini, bilo je zanimljivo istražiti u kakvim uvjetima rade istraživački novinari u Hrvatskoj.

Rezultati istraživanja provedenog u kolovozu 2020. godine na uzorku od sedam istaknutih hrvatskih istraživačkih novinara pokazuju da se ta grana novinarstva u Hrvatskoj zaista i nalazi u krizi. Kao jedan od najčešće spominjanih problema ističu se financije, odnosno manjak novca za financiranje rada istraživačkog novinara koji se odlikuje (ili bi barem trebao) dugotrajnim i temeljitim istraživanjem određene teme zbog kojeg se razgovara sa što je većim brojem sugovornika i svjedoka kako bi se dobivene informacije potvrdile na više načina i iz različitih kutova. Još jedan od problema je i cenzura koja se pokušava provesti nad i/ili u medijima. Iako većina ispitanika kaže da se u njihovim redakcijama ne vrši cenzura, potvrđeno je da ona, ili barem pokušaji iste, u Hrvatskoj postoje, posebice kad je riječ o oglašivačima, o čijem novcu ovise brojni hrvatski mediji, a koji bi neke informacije radije sačuvali „ispod tepiha“.

Unatoč pritiscima oglašivača, ali i drugih moćnika, misao vodilja svakog pravog istraživačkog novinara u njegovu radu trebala bi biti otkrivanje istine za koju netko želi da ostane skrivena. Na tom tragu je utvrđeno da čak i u onim slučajevima kada netko izvrši cenzuru nad istraživačkim novinarom, medijem ili medijskom kućom, uvijek postoji netko drugi koji će tu informaciju objaviti. Tu dolazi do izražaja i međusobna suradnja istraživačkih novinara, pa valja istaknuti i riječi jednog od sudionika koji je kazao da, „kada su istina i bolje društvo u pitanju, konkurencija je nepoznat je pojam, ili bi barem trebao biti“. No nisu istraživački novinari u Hrvatskoj na udaru jedino cenzure. Praktički na dnevnoj bazi suočavaju se s tužbama koje protiv najčešće njih pokreću osobe koje su radom istraživačkog novinara „uhvaćene“ u nezakonitim ili nemoralnim radnjama. Oni sudionici koji su zaposleni u medijskim kućama ističu da su u tom dijelu oni pravno zaštićeniji od *freelance* novinara i onih koji rade samostalno ili u neprofitnim medijima, a razlog su ponovno – financije, odnosno veći budžet kojim

raspolažu velike medijske kuće i grupacije. Ipak, moglo bi se reći da je tužba istraživačkom novinaru najmanji problem.

Verbalni napadi na novinare nisu novost, a jedna sudionika je skrenula pozornost na „moderan“ način obračunavanja s novinarima, a riječ je o *cyber* napadu koji se događa na internetu. Internet je olakšao mogućnost da se lakše kontaktira novinare, posebice na društvenim mrežama putem kojih svatko može pronaći profil ne samo pojedinog novinara, već bilo koga, i poslati mu uvredljive, pa čak i prijeteće poruke te ostavljati iste takve komentare na njihovim profilima. U tim slučajevima ponekad nije dovoljna zaštita koju novinaru pruža medij u kojem radi, već se mora poslužiti i privatnim resursima kako bi se oslobodili takvog pritiska. Bez obzira na navedene probleme, svakako jedan od zastrašujućih problema u istraživačkom novinarstvu jest trenutak u kojem obračun s novinarom zauzima fizičke oblike poput zastrašivanja, premlaćivanja, a u ponekim slučajevima ubojstva i pokušaja atentata. Jedan od ispitanika otkrio je vlastito iskustvo kada ga je istraživanje jedne teme dovelo do tajnih računa na Malti, zbog čega je jedno vrijeme provjeravao podvozje automobila kako bi se uvjerio da mu ispod vozila nije postavljena bomba. Upravo zbog takve vrste tereta nameće se pitanje je li istraživačkom novinaru teže zaposliti se u nekom mediju jer ga poslodavac, zbog mogućnosti napada ne samo na novinara već i na čitavu redakciju, smatra teretom koji se ne isplati. Iako bi istraživački novinar trebao biti „zlatna koka“ svakog ozbiljnog medija, prema riječima sudionika iz ovog istraživanja, počesto se istraživačke smatra „teretom“ na koji bi se moglo potrošiti mnogo resursa. Valja istaknuti da je važna komunikacija na relaciji istraživački novinar-urednik. Uredniku istraživački novinari mora prezentirati pojedinu temu koju želi istraživati ili za koju ima dojavu da se u pozadini krije zanimljiva priča, a važno je da urednik može prepoznati da se određenu temu „isplati istražiti“. Također, istraživački novinar mora imati slobodu i vrijeme koje može posvetiti temi jer brzina, može se zaključiti, nije odlika istraživačkog novinarstva. Iako se u suvremenom novinarstvu sve češće i glasnije govori o brzini, a posebice se to odnosi na rad internetskih portala, istraživačkom novinaru prvi zadatak mora biti temeljita provjera. Sudionici su stoga skrenuli pozornost na ulogu interneta u suvremenom novinarstvu. On novinaru omogućuje brži i lakši pristup informacijama, no sa sobom nosi i brojne utege. Tako je *fake news* jedan od sve češćih pojmova koji se spominje kada se govori o informiranju putem interneta.

Suvremeni je novinar u utrci za što većim brojem klikova nerijetko pod pritiskom brzine kako bi prvi objavio neku informaciju, zbog čega se malo vremena posvećuje temeljitom provjeravanju informacije. To je upravo suprotno od onoga što radi, odnosno što bi trebao raditi istraživački novinar.

Zbog svega navedenog nameće se pitanje kako izvući istraživačko novinarstvo iz krize u kojoj se našlo. S obzirom na mogućnosti koje novinarstvu nudi internet, istraživački novinari iskoristiti sve alate koje im nudi internet, a nove generacije moraju vršiti pritisak na državne institucije kako bi bile što transparentnije u svom radu. Jedna od važnih stavki koja bi mogla pomoći popravljajući stanja u hrvatskom novinarstvu jest i reforma obrazovanja koja bi, osim na educiranju novih novinara, inzistirala na kritičkom razmišljanju mladih općenito, posebice kada je riječ o procesuiranju informacija s interneta. Bolja edukacija koja je posvećenija istraživačkom novinarstvu te koja naglasak stavlja na važnost i odgovornost ove grane novinarstva prema društvu možda bi pomogla u povećanju interesa studenata novinarstva da se opredijele za istraživačko novinarstvo. Osim toga, veći prostor istraživačkom novinarstvu može se dati većim brojem istraživačkih portala. Unatoč brojnim lažnim informacijama, koje su najveće zamke interneta za novinare, internet nudi brojne mogućnosti koje bi mogle „spasiti“ istraživačko novinarstvo u budućnosti. Primjerice, *YouTube* je platforma pogodna za kanale posvećene istraživačkom novinarstvu i novinarima koji se time bave, a postoje i brojne platforme, poput *Spotifyja*, za objavljivanje podcasta u kojima bi se epizodično pokrivala teme iz sfere istraživačkog novinarstva.

Bez obzira na sve navedene potencijalne načine poboljšanja stanja istraživačkog novinarstva, ništa od toga neće moguće biti provesti ukoliko se ne osigura dovoljno financijskih sredstava kojima bi se novinarima osigurala sigurnost u egzistencijalnom, ali i profesionalnom smislu, što je počesto briga istraživačkih novinara. Iako nije netočno da će entuzijasta za ovu vrstu novinarstvo uvijek biti, obeshrabrujuća je činjenica da mladi novinari nerijetko odustaju od istraživačkog novinarstva jer zaključuju da teret koji ono nosi sa sobom nije proporcionalan zaradi koja iz njega proizlazi. To se može pokrijepiti i iskustvom jednog od ispitanika koji navodi da je kao demonstrator u TV studiju na Fakulteta političkih znanosti i Sveučilišta u Zagrebu primijetio da „generacije koje dolaze imaju sve manje interesa za bilo što što zahtjeva malo veći angažman“

te da „mladi možda nisu toliko zainteresirani za novinarstvo jer su sve više materijalni, a neke veće materijalne koristi u novinarstvu neće imati“.

Novinarstvo nikada neće biti lak zanat, ali će uvijek biti profesija koja zahtjeva visoku razinu profesionalnosti jer sve što jedan novinar objavi i svaka tisaka riječ mogu na ovaj ili onaj način nepovratno utjecati na nečiji život. Najveće promjene društvu svojim radom mogu donijeti upravo istraživački novinari, zbog čega je na njihovim leđima najteži teret i najveća odgovornost jer rad takvog novinara može imati dalekosežne posljedice – od smještanja kriminalaca iza rešetaka do promjene aktualne vlasti. Dakako da su zbog toga počesto istraživački novinari „hodajuće mete“ kojih bi se mnogi željeli riješiti i skloniti ih s puta, a upravo u tim situacijama do izražaja dolazi odgovor gotovo svih sudionika odgovor na pitanje zašto baš istraživačko novinarstvo: „To je poziv, a ne posao“. Istina uvijek mora biti jača od bilo kakvog pokušaja cenzuriranja i zastrašivanja jer novinari su svojevrсни čuvari pravde koji imaju zadaću biti glas „malog čovjeka“ u onim slučajevima kada ga su od njega glasniji „veliki igrači“. Obrazovanjem mladih novinara i učenjem da misao vodilja mora biti otkrivanje istine, koju ne smije pogaziti niti jedan oglašivač, političar ili kriminalac i moglo bi pomoći stvaranju blistavije budućnosti ne samo istraživačkog, već novinarstva u cjelini.

5. POPIS KORIŠTENE LITERATURE

1. „Istraga“, *Leksikon radija i televizije*, Hrvatska radio televizija <https://obljetnica.hrt.hr/leksikon/i/istraga/>, (datum posjećivanja stranice: 8. kolovoza 2020.)
2. „Istraživačko novinarstvo bit će ugroženo', 'Ovo je suludo, sumanuto i neprihvatljivo“, *DNEVNIK.hr*, <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/odvjetnik-damira-skare-kazneno-prijavio-skarinu-zrtvu-te-novinara-i-glavnu-urednice-emisije-provjereno---577643.html>, datum objave: 3. listopada 2019.
3. „Potraga“, *Potruga*, RTL televizija, <https://www.rtl.hr/vijesti-hr/potruga/>, (datum posjećivanja stranice: 9. kolovoza 2020.)
4. „Prošlo je pet godina od atentata na Ivu Pukanića“ (2013.), *DNEVNIK.hr*, <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/proslo-je-pet-godina-od-atentata-na-ivu-pukanica---308226.html> (datum objave: 23. listopada 2013.)
5. „Provjereno“, *Provjereno*, Nova TV, <https://novatv.dnevnik.hr/informativni/provjereno/>, (datum posjećivanja stranice: 8. kolovoza 2020.)
6. „Sud zabranio prilog o psihijatru?! Nova TV: Odluku formalno nismo dobili, na priči radimo i dalje“, *Jutarnji list*, https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/sud-zabranio-prilog-o-psihijatru-nova-tv-odluku-formalno-nismo-dobili-na-prici-radimo-i-dalje-15017267?fbclid=IwAR2UAWDwtJDpR6xhzGe-4BpPvITVLYo8r2o-xEcTU_rAMvLuJ31QrFq1fZ4, datum objave: 5. rujna 2020.
7. „Vodič za novinare o pristupu informacijama“ (2011.), *Legal Leaks*, Access Info Europe i Network for Reporting on Eastern Europe
8. „Watergate afera“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65873>, (datum posjećivanja stranice: 26. lipnja 2020.)
9. Andrews, A. (1859.), *The History of British Journalism*, London: Richard Bentley.
10. Anthonissen, C. (2008), „The sounds of silence in the media: Censorship and self-censorship“, u: R. Wodak i V. Koller (ur.) *Handbook of Communication in Public Sphere*, Lancaster: De Gruyter Mouton
11. Atlas, M. (2018.), „Zeman Jokes He Will 'Organise Banquet For Journalists At Saudi Embassy'“, *Prague Business Journal*, <https://praguebusinessjournal.com/zeman-jokes-he-will-organise->

- [banquet-for-journalists-at-saudi-embassy/](#) (datum objave: 26. listopada 2018.)
12. Bailyn, B (1967.), *The Ideological Origins of the American Revolution*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
 13. De Burgh, H. (ur.) (2000.), *Investigative Journalism: Context and Practice*, London: Routledge.
 14. Đikić, I. (2003.), „Kriminal: Opasni informatori“, u I. Bešker, O. Obad (ur). *Istraživačko novinarstvo*, Zagreb: PressData, str. 69–71
 15. Ettema, J. S., Glasser, T. L. (1998.), *Custodians of Conscience: Investigative Journalism and Public Virtue*, New York: Columbia University Press.
 16. Folkerts, J., Teeter, D. L. Jr. (1998.), *Voices of a Nation: A History of Mass Media in the United States*, 3. izdanje, Boston: Allyn & Bacon, str. 444
 17. Franklin, J. H. (1956.), *From Slavery to Freedom*, New York: Knopf.
 18. Grynbaum, Michael M. Grynbaum (2017.), “Trump Calls the News Media the ‘Enemy of the American People’“, New York Times, <https://www.nytimes.com/2017/02/17/business/trump-calls-the-news-media-the-enemy-of-the-people.html>, (datum objave: 17. veljače 2017)
 19. Hallin, D.C., Mancini, P. (2004.), *Comparing Media Systems – Three Models of Media and Politics*, Cambridge: University Press, 15–32
 20. Hofstadter, R. (1955.), *The Age of Reform: From Bryan to FDR*, New York: Vintage Books
 21. Karpf, D. (2018.), „We All Stand Together or We All Fall Apart: On the Need for an Adversarial Press in the Age of Trump“, u P. J. Boczkowski, Z. Papacharissi (ur.) *Trump and the media*, The MIT Press, 221–223
 22. Katz, S. N. (1982.), *A Brief Narrative of the Case and Trial of John Peter Zenger*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
 23. Klein, E. (2017.), “Trump’s Real War Isn’t with the Media. It’s with Facts,” *Vox*, <https://www.vox.com/policy-and-politics/2017/1/21/14347952/trump-spicer-press-conference-crowd-size-inauguration>, datum objave: 21. siječnja 2017.
 24. Kleinstauber, H. J. (2009.), „The media in Europe“, u: D. Albertazzi i P. Copley (ur) *The Media: An Introduction*, Harlow: Pearson, str. 60–73
 25. Kolko, G. (1963.), *The Triumph of Conservatism: A Reinterpretation of American History 1910-1916*, Glencoe, IL: Free Press.

26. Laklija, M., Vukelić, N., Milić Babić, M. (2012.), „Specijalizirano udomiteljstvo djece s teškoćama u razvoju – iskustva udomitelja“, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, Vol. 48 (2), Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, str. 109 – 123
27. Košir, M. (1995.), „Istraživačko novinarstvo“, *Medijska istraživanja* vol. 1 (1): 43–51
28. Miraldi, R. (ur.) (2000.), *The Muckrakers: Evangelical Crusaders*. Westport, CT: Praeger, str. 29–33, 44–64, 70–75, 82–93
29. Mihić, A. (2005.), „Upravni sud uvažio tužbu protiv premijera Ive Sanadera“, *Nacional*, <http://arhiva.nacional.hr/clanak/20069/upravni-sud-uvazio-tuzbu-protiv-premijera-ive-sanadera>, datum objave: 25. kolovoza 2005.
30. Pan, Z., Chan, J. M. (2003.), „Shifting journalistic paradigms: how China’s journalists assess media exemplars“, *Communication Research*, sv 30 (6): 649 – 682.
31. Pašić, S. (2001.), *Auto Marinka Božića – prvi hrvatski žuti roman*, Zagreb: Croatiaprojekt
32. Patton, M. Q. (1987), *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*, California: Sage Publications, Inc
33. Petrović I. (2004.), „Politička i sudbena vlast“, u I. Bešker, O. Obad (ur). *Istraživačko novinarstvo*, Zagreb: PressData, str. 55–59
34. Protes, D. L. et al. (1991.), *The Journalism of Outrage: Investigative Reporting and Agenda Building in America*, New York: Guilford.
35. Raić Knežević, A. (2018.), „Hoće li sud danas zbilja zabraniti Provjereno zbog Damira Škare? Slične odluke u Hrvatskoj već su donesene“, *Telegram*, <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/hoce-li-sud-danas-zbilja-zabraniti-provjereno-zbog-damira-skare-slicne-odluke-u-hrvatskoj-su-vec-donesene/>, datum objave: 5. rujna 2019.
36. Regier, C.C. (1932.), *The Era of the Muckrakers*. Chapel Hill, University of North Carolina Press.
37. Ricchiardi, S. (1996.), „Istraživačko izvješćivanje“, u: S. Malović i S. Ricchiardi (ur.), *Uvod u novinarstvo*, Izvori, Zagreb.
38. Robinson, S. (2018.), „Trump, Journalists, and Social Networks of Trust“, u P. J. Boczkowski, Z. Papacharissi (ur.) *Trump and the media*, The MIT Press, 187

39. Russel, A. (2018.), „Making Journalism Great Again: Trump and the New Rise of News Activism“, u P. J. Boczkowski, Z. Papacharissi (ur.) *Trump and the media*, The MIT Press, 205
40. Stein, H. H. (1975.), „The Muckraking Book in America, 1946-1973“, *Journalism Quarterly*, vol. 52: 297–303
41. Stein, H. H. (1979.), „American Muckrakers and Muckraking: The 50-Year Scholarship“, *Journalism Quarterly*, str. 9 – 17.
42. Stephens, M. (1988.), *A History of News: From the Drum to the Satellite*, New York: Penguin.
43. Tong, J., Sparks C. (2009.), „Investigative journalism in China today“, *Journalism Studies* sv. 10 (3)
44. Van Eijk, D. (ur.) (2005), *Investigative journalism in Europe*, Amsterdam: VVOJ. Vereniging van Onderzoeksjournalisten
45. Vandekerckhove, W. (2006), *Whistleblowing and Organizational Social Responsibility: A Global Assessment*, Ashgate.
46. Vilović, G. (2003), *Istraživačko novinarstvo, tabloidizacija i etika*, „Društvena istraživanja“, vol. 12 (6), 957-974
47. Vilović, G. (2009): Pogled na istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj, *Istraživačko novinarstvo*, Friedrich Ebert Stieftung, Sarajevo: Mediacentar, str. 64 – 79
48. Williams, K. (2005.), „The European media landscape“, *European Media Studies*, New York: Oxford University Press, 7–27.
49. Williams, K. (2005.), „The nature of European journalism“, *European Media Studies*, New York: Oxford University Press, 62–79.
50. Williams, K. (2006.), „Competing models of journalism? Anglo-American and European reporting in the information age“, *Journalistica*, vol. 2: 43–65.

6. PRILOZI

6.1. Vodič za dubinski intervju

„Poštovani,

Za potrebe pisanja diplomskog rada provodim istraživanje o krizi istraživačkog novinarstva kojemu je cilj istražiti kako istraživački novinari, koji su djelovali ili trenutačno djeluju u Hrvatskoj, vide budućnost ove grane novinarstva te kako procjenjuju trenutačno stanje istraživačkog novinarstva.

Uzorak istraživanja je namjerni, a čine ga istraživački novinari koji se u ovom trenutku bave ili su se tijekom novinarske karijere bavili istraživački novinarstvom.

Ljubazno Vas molim da izdvojite 15-ak minuta Vašeg vremena i ispunite upitnik u privitku. Rezultati istraživanja koristit će se isključivo u znanstvene svrhe, a Vaš identitet ostat će zaštićen i u potpunosti anoniman u prikazu rezultata.

Unaprijed zahvaljujem na suradnji!

Za sva pitanja stojim Vam na raspolaganju.

ISTRAŽIVAČKO NOVINARSTVO

1. Što je za Vas istraživačko novinarstvo? Kako biste ga definirali?
2. Zašto je istraživačko novinarstvo važno?
3. Koliko dugo se Vi bavite upravo ovom granom novinarstva i zašto baš istraživačko novinarstvo?
4. Razlikuje li se istraživačko novinarstvo danas od onoga kakvo je bilo kada ste se Vi počeli time baviti i onoga kakvo je bilo prije, primjerice, pet godina? Ako da, koje su glavne razlike?
5. Smatrate li točnom tvrdnju da je svako novinarstvo ustvari istraživačko jer je za svaku vijest potrebno provesti i najkraće vrijeme u istraživanju za točnim informacijama?

6. Ukoliko radite za neku medijsku organizaciju, kako Vaša medijska organizacija uključuje istraživačko novinarstvo u svoj medij?
7. Kako se Vi nosite s izazovima istraživačkog novinarstva? Što biste naveli kao najveći izazov s kojim se ovaj dio novinarstva susreće, posebice u Hrvatskoj?
8. Smatrate li da se istraživačke novinare u Hrvatskoj cenzurira? Zašto?
9. Jeste li i sami tijekom karijere istraživačkog novinara proveli autocenzuru? Ako jeste, zašto?
10. Smatrate li da su istraživački novinari u Hrvatskoj dovoljno zaštićeni od cenzure, autocenzure te napada bilo koje vrste i zašto? Osjećate li se i sami zaštićenima?
11. Smatrate li točnom tvrdnju da je istraživačkim novinarima teže pronaći posao unutar medijskih organizacija jer ih poslodavci smatraju potencijalnim „rizikom“ zbog mogućih napada na novinara i/ili samu medijsku organizaciju u kojoj je zaposlen?
12. Kakav je odnos urednika prema istraživačkim temama? Ima li tema za koje postoji veći ili manji interes među urednicima i kako ih zainteresirati?
13. Kako biste ocijenili trenutno stanje u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj?
14. Slažete li se s tvrdnjom da je istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj u krizi? Ako da, što biste rekli kako se i zašto ono našlo u krizi?
15. Vidite li izlaz iz krize istraživačkog novinarstva i u čemu? Što bi bila najveća prepreka izlasku iz krize?
16. Postoje li tabu teme u istraživačkom novinarstvu? Uzrokuju li i one krizu istraživačkog novinarstva?
17. Kakvu budućnost očekujete za ovu granu novinarske profesije u Hrvatskoj?
18. Kako biste procijenili zainteresiranost mladih novinara i ostalih kolega u vašim redakcijama za istraživačko novinarstvo?

OČEKIVANJA PUBLIKE

1. Prema Vašoj procjeni, koje teme iz sfere istraživačkog novinarstva su publici najzanimljivije, a koje najmanje?
2. Mislite li da će se u budućnosti promijeniti stav publike o istraživačkom novinarstvu i zašto? Ako smatrate da će do promjene doći, kakva bi se promjena mogla dogoditi i kako bi ona mogla utjecati na istraživačko novinarstvo?

Želite li nešto dodati za kraj?

HVALA Vam na vremenu izdvojenom za sudjelovanje u ovom istraživanju!“

6.2. Popis tablica

1. Tablica 1. Definicija istraživačkog novinarstva prema riječima sudionika (stranica 34),
2. Tablica 2. Izazovi istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj prema iskustvu sudionika (stranica 40),
3. Tablica 3. Pregled stanja istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj prema ocjenama sudionika (stranica 46),
4. Tablica 4. Budućnost istraživačkog novinarstva prema ocjenama sudionika (stranica 50).